СПОРТ

ГIалгIайче альпинизмах йола Россе чемпионат хилар

16

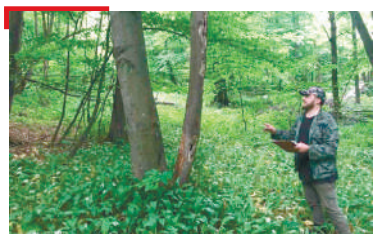

IАЛАМ ЛОРАДАР

Хьун гIулакхага хьажа арабаьннаб болхлой

15

Сердало

1923 2023 100 лет

WWW.SERDALO.RU

ГIАЛГIАЙ МЕХКА КЪАМАН ЮКЪАРА ГАЗЕТ

№15 (12592)
Бекарга бутт,
20 ди, 2023 шу

12+

Газет арадувл 1923-ча шера маьтсела бетта 1-ча дийнахьа денз 1973-ча шера «Сердало» газета «Сийлен хьарак» яха орден еннай

КХЕТАЧЕ

Кепайоазув гIордаьнна зама

3

ДАГАЛОАТТАМ

Росгвардейцаша дешархошта дийцар, моастагIчун концлагера тутмакхех

6

ЗУЛАМА ДУХЬАЛА

ГIалгIайчен Шолже «Аз вахар хорж!» яха болам хилар

7

КАГИРХОЙ ГIУЛАКХАШ

Барт бола тIехье — мехка толам

8

КХАЛНАЬХА КХОЛЛАМ

Йоккха кхетаче дIайихьар селий мехка

10

www.serdalo.ru Дзен сердало vk.com/gserdalo @gserdalo

Наьха уйла еш

СагIа деча моттиге ваха хилар Мехкада

2

Берашта - совгIат

Долакха-Юрта толамца хьалъеш латт берий беш

4

Кадеташка марха дастийтар царех цхьанне дас-нанас

БІарахой Муслим

Мухьаммад-Пайхамара (дала къайле цІенйойла цун) аьннад: «Марха дастийтача сага, из кхаьбачунна хулаш бола маьл хургба»...

«Бекарга бетта 17-ча дийнахьа, ПалгІай Республикан Лоаман кадетий корпусе деша вагІача зІамигача сага дас-нанас марха дастийта шу оттадир. Дала дІаязболба цо баьккха маьл», — аьлар «Сердало» газетага дешара урхаллене.

Белгалдаккха деза, маьл болча гІулакхех лаьрхІа да, марха хиннача сагага из дастийтар. Массехк ди мара дисадац беза Рамадан бутт йистебала, Дала хьалъэцалда вай даь дика гІулакхаш.

Беркате гІулакхаш доаржадар

СагІа деча моттиге ваха хилар Мехкада

Султиганаькъан Йоакъап

Укх езача хана бахархошта сагІа декъаш йолча, Пхьилекъонгий-Юрта йоаллача «Мехка сагІа» яхача моттиге ваха хилар вай мехкада Келаматанаькъан Махьмуд-Іаьла.

«Мехкадас дег тІара доккха баркал аьлар, цу беркатеча гІулакха юкъе дакъа лаца мел эттарашта. Тахан, бахархошта эггара чІоагІагІа эшача хана, даарех диза тІормигаш дІадекъар, бусалба нахаца хила беза дика оагІув ба. Вай дерригаш а этта, хьаллаца дезаш хоза гІулакх да ер. Безача мархий бетта даь дикаш къаьстта боккха маьл болаш хургда», — йоах тхога беначе хоамо. Даараш чудола тІормигаш декъача наха юкъе ба хала таро яраш, могаш боацараш, цхьаь баха боккхий нах, бойла диса бераш, тІема операцен юкъе къонгаш дІабаьнна дезалаш. Белгалде деза, тахан эггара чІоагІагІа цу моттиге къахьегаш, гІо деш латтараш кагирхой ба, аьнна.

Новкъостал хиларал совгІа, наха юкъера барт, бувзам чІоагІбу иштта дІахьоча, Даьла раьза волча дикаша.

Бусалба адамаш массахана шоайла отташ, эшачунга хьожаш хила деза. Дика гІулакхаш вайна юкъе даржаро тоадергда вай вахара хьал.

Кхачан продукташ елар Наьсаре бахача 200 дезала

БІарахой Муслим

Укх безача Рамадан бетта республике гІолла ГІалгІай мехка кулгалхочо Келаматанаькъан Махьмуд-Іаьлас тІадиллача декхарах дІахьош дола «Мехка сагІа» дукхагІа даржаш латт.

«Из гІулакх дІахьош, республикан таро йоацача наха дулх а кхачан продукташ а елар. Наьсаре цу тайпара сагІа кхаьчар 200 дезалга. Царна юкъе бар бІухой дезал, царна даим терко лоаттаю», — аьлар «Сердало» газетага Наьсарен администраце зарбан болх лелабераша. Из новкъостал дІакхаьчар, дукхагІа эшаш хиннаршта, белгалдаькхар цар.

Къамашта юкъера бувзамаш чІоагІлу

Гаьгенаькъан Мартина

Москверча вай мехка викалаша кхетаче йир, башкирий къамах болча нахаца. Цар дийцар, шин республико вІаший гІулакхаш леладеш, лоаттабе безача бувзамах.

«ВІашагІкхетаре шаккха оагІоно соцам бир, цхьана тайп-тайпара кхетаченаш е, аьнна. Кастлуш хила езаш я, футболах йола яхьаш, жІакех йола турнир. Иштта цар лаьрхІар, Москверча университете деша багІача студенташта юкъе пайдане, кхетам лакхбеш йола викторинаш дІакхахьа», — йоах тхога беначе хоамо.

Къаман политикахи къамашта юкъерча бувзамехи болча оагІонна кулгал деш волча ЦІечой Шамала, 2022-ча шера вай мехка викалаша кагирхошца дІабихьача балхах дийцар кхетаче. Белгалде деза, къонабарашца болх дІахьош цар яь кхетаченаш 180-га дІакхоачаш йолга.

Кепайоазув гІордаьнна зама

«Сердало» газета 100 шу дизарах, дувц республикерча дешархоша

ГІазданаькъан Ахьмад

«Сердало» газета 100 шу дизара хетаяь кхетаче дІайихьар Эккажкъонгий-Юртарча № 5 йолча ишколе. Республикан керттера газет, цун селханара истори, из хьакхоллаш лаьттача наьха цІераш тохкаш, хилар бераш шоай хьехархошца. Къаман журналистикан хьалхалаьттараш малашб, тхьовра денз, лорадеш, тоадеш газет хьаденараш малашб ха ловш бар дешархой. 1923-ча шера, бІаьстан кхоалагІча бетта малхадаьнна газет, бера бе луш, хІаране къаман ганз яь, хьаденад къаман юкъе. ГІалгІай мотт лорабеш, къаман вахаре эггара керттердараш дІадовзийташ, вай истори хьаллоацаш, культура дІахьокхаш латт газет таханарча дийнахьа. «Тахан, уйла е эттача, «Сердало» газет доацаш, ший тайпара хургдар къаман вахар.

Укх бІаь шера гІалгІаша хьабена никъ, къаман вахаре хиннараш дувц газето. Дукхача хана денз, вайна юкъе боацача наьха истори дицлуц бахархошта, «Сердало» бахьан долаш. Эггара лоархІамедар да, газето наьна мотт хьаллацара тІехьа баь болх. Вай къаман боккхача йоазанхоша «Сердало» газетера дІаболабаьб шоай кхоллама никъ. Царех хІаравар хІана вац аьнна, цу газете къахьегаш хиннав. Газето низ телаш, литературан вахаре доккха дика кхолла шерагІа дола наькъаш хьаделлаш, шоаш кхеллар, «Сердалога» гІолла дерригача къаманна дІадовзийташ, чакхбаьннаб уж. Царех хІаране дукха беркате, хоза уйлаш яр укх моттигаца ювзаенна. Хьалхара гІа баккха гІо даьд царна укх газето», - дийцар «Сердало» газета керттера редактор йолча Курскенаькъан Хадижата. Эккажкъонгий-Юрта газета лаьрхІа дІайихьача кхетаче эггара лоархІамегІа йола хьаьша яр из.

Хьехархоша, гулбеннараша дийцар, къаман мотт лорабара тІехьа хІаране лаца дезача даькъах. «Тха дешархой чІоагІа раьза болаш боагІа наьна меттах йолча урока тІа. Хьехархошкара шоаш хьаийцар, вахаре леладе хьож уж. ГІалгІай меттацара кІоаргаленаш йовза сутара хул бераш. Бакъда геттара чІоагІа вай массане теркалде дезаш да цхьа хІама... Шоай цІагІа, дезалашта юкъе гІалгІай мотт кІезига бувц бахархоша. ЧІоагІа доккха гІалат ду цхьаболча даьша, ноаноша, наьна мотт вахаре селлара лоархІаме бац аьнна хеташ, шоай дезалашца эрсий меттала къамаьл деча хана. Эрсий мотт а, кхыдола метташ а эшаш да вахаре, бакъда, ший къаман мотт юстарбоахаш, хийра мотт массе моттигашка лебар харцахьа да.

Иштта дІаболхача наьха цІагІа къаман метта лар а ца йиса тарлу. Мотт битача, хийрадоал къаман боча Іадаташ, оамалаш, истори, культура. Из дицде йиш яц вай! Къаман еррига хозал, цун меттах йоалл! Мотт лорабаро дІаходараш а лорадеш дІахьоргда. ХІара сага дег чу боча хила деза меттацара хІама», - дийцар Эккажкъонгий-Юртарча № 5 йолча ишколе наьна мотт хьехаш йолча Беканаькъан Гитас. Къонача хьехархочо ший балхарча новкъостаца, МагомадовгІар Танзилайца вІашагІъеллаяр из кхетаче. Деррига мишта дІадода зийча, ховш дар ший болх цо лакхача боараме белга.

Дешархоша йийшар гІалгІай меттала байташ, актёрски кхоллам цара шоай говзал хьахьокхаш ловзараш а увттадир. Викторине дакъа лоацаш, гІалгІай меттала дола кицаш, оаламаш дийцар цар. Беканаькъан Тембота язъяьча «Сердало» яхача байто, ТІумхой Хьавай «ГІалгІай мотт», «Багахбувцам» яхача поэтически мугІараша, Коазой Аслана «Наьна мотт», «Со дунен чу ваьлча денз» яхача байташа геттара сийрдаяьккхар из кхетаче. ВІашагІкхетар дІадихьар дешархоша: ТІоалданаькъан Хаде, МутаІаланаькъан Іаддал-Малика, Гаьгенаькъан Хьавас, МутаІаланаькъан Раянас, Султиганаькъан Динарас, Йовлой Ясминас, Гаьгенаькъан Лейлас. ХІара дешархочо хьахьекхар, мел безаш, боча болаш шоаш наьна мотт лелабу. Еррига кхетаче хозача, кІаьдача наьна меттала дІайихьар.

«Сердало» газето къаман мотт лорабара тІехьа лаьцача даькъах, къаман беркате гІулакхаш дебадеш цо тхьовра денз хьабенача бІаьхий болча наькъах дийцар гулбеннараша. Хьехархоша берашта дийцар, мел хала никъ хиннаб газет кхоллаш хьабенар, вовзийтар из хьакхелла Малсаганаькъан Кураза Зоврбик. ГІалгІай къаман дошлорг вІашагІдоллаш, гІалгІай къаман хьалхара Іилман грамматика оттадеш, дийца варгвоаца боккха болх дІабихьача Кураза Зоврбика вай метта доккха дика даьд.

Цунна уллув лаьттача хьалхарча поэта, прозаика, хьехархочо Беканаькъан Тембота, «Сердало» газете бектокхаме секретарь, таржамхо, гІалаташ тоадер волаш, йитача сийрдача ларах дийцар. Къаман поэзи кхоллаш, тоаеш лаьттача цу сага вай мотт тоабеш доккха новкъостал даьд. «Сердало» яхача газета истори дошоца кхаьла йолча цІерашца дувзаденна да ала мегаргдолаш да. Уж цІераш яйзар берашта, цу беркатеча кхетаче. Ший цІерага хьежжа сийрда дола газет, тахан а хьинаре къахьегаш, къаман вахаре керттера дакъа лоацаш, наьна мотт боча лорабеш, боаржабеш дІадодаш да. Беркате хилба цун никъ!

Тоае еза гІишлош хоржаш я

Султиганаькъан Йоакъап

ГІалгІайче, бекарга бетта 15-ча дийнахьа, Россе хІара регионе кхадж тоссаш ба «Шахьара дика хьалаш» яхача федеральни, иштта «Вахар, шахьара хьал» яхача къаман проекташа дІадехарашка хьежжа гІишлош тоаяра тІехьа. Уж проекташ кхоачашъеш я РФ президента Путин Владимира оттадаьча декхарий ларагІа, аьлар «Сердало» газетага региона кулгалхочун зарбан болх лелабераша.

Дийтта шу даьнначунгара дІаволавенна, хІара ГІалгІайчен вахархо таро йолаш ва сайта тІагІолла кхадж тасса, шийна тоадича бакъахьа хета доазув белгалдоаккхаш.

«МалагІа шоай юрташкара моттигаш хьалхарча аргІагІа тоайича нийсагІа хет, салоІа моттиг из хилара тарра, цига фу юкъедоаладича бакъахьа да», — йоах из лоархІаме паччахьалкхен, юкъара болх вІашагІбелларашa.

Из лоархІаме гІулакх дІахьоргда хІара ГІалгІай Республикан юрта, цига дика новкъостал дергда кхадж тассара болх дІахьоча даькъ тІа шоай лоІамагІа гІо деш лелача наха, цар наха хьалхадоаккхаргда, Госуслугашка гІолла йолча сайта тІа кхадж тассара болх дІа мишта бахьа беза. Уж нах хургба шоаш бовзийташ йола бейджикаш тІайола гІирс бувхаш. Цар къахьегаргда цІай долча, нах вІашагІкхийттача. Уж иштта хургба кхетаченашка, тайп-тайпарча дешара урхалленашка.

2023 шера шовзткъа юкъара моттиг хоржаргья, 2024 шера тоаергйолаш.

Говзанчаша яхачох, социальни оагІонга диллача, уж юрташкара доакъош тоадар чІоагІа лоархІаме да, психологически а физически а оагІорахьа эшаш да юрташкара хьал тоадар моллагІа а ха яьннача наха.

Бекарга бетта 24-ча дийнахьа, Алхан-Чурта канала чу хий чухецаргда

Султиганаькъан Йоакъап

2023 шера бекарга бетта 24-ча дийнахьа республикай юкъарча Алхан-Чурта канала чу хий чухецаргда, аьлар «Сердало» газетага ФГБУ «Ингушмелиоводхозе».

«Хьамсара ГІалгІай Республикан бахархой, хоам бу шуга Алхан-Чурта республикашта юкъерча хий диллара лаьрхІача хьоарсам чу (Алхан-Чуртски канал) 2023 шера бекарга бетта 24-ча дийнахьа хий чухецаргхиларах. Цу канала юхе бахача нахага дехар да, шоай берашка хьажар, кхерамзле лораяр», — йоах хьабайтача хоамо.

Моттигашкара тайп-тайпара ханаш яьнна нах цу даькъ тІа лоралуш хила беза. Хий цІена дац, Іаьржа а дукха хІамаш чуйолаш а да, цул совгІа, дукхача моттигашка юхе нах ца бахача гІолла додаш да из, цига саг кІалхарваккха везаш хуле, цунна оарцагІвала саг хургвац.

Журналистий болх белгалбир

Коазой Мадина

ХIанзчул 25 шу хьалха, 1998-ча шера бIаьстан шоллагIча бетта (тушола бутт) 13-ча дийнахьа хьакхеллай Россе журналистий вай мехкара Союз.

Цу шерашка Россе журналистий Союза доакъашхой болаш, дукха журналисташ бар вай республике къахьегаш.

Цунга хьежжа, вай къаман эшар къаьстта ший моттиг, ший оагIув. «Сердало» газета редакце дIайихьар цу гIулакха вIашагIъелла кхетаче. Цу хана газета кулгал деш вар, Ленинградерча университета журналистий факультет яьккха вола, философски Iилман кандидат Озанаькъан Мурад.

Республикерча журналистий Союза́ кулгалде оттайир Овшанаькъан Жансурат. Таханарча дийнахьа из болх дIахьош ва, «ГIалгIайче» яхача газета керттера редактор Боканаькъан Шамсудин.

Долакха-Юрта толамца хьалъеш латт берий беш

Султиганаькъан Йоакъап

ГIалгIайчен Долакха-Юрта дикача толамашца хьалъеш латт «Велакъажар» яха берий беш. Из болх дIаболабаьбар 2022 шера, «ДегIадар» яхача къаман программа чубоагIаш, ГIалгIай Республикан гIишлон Министерствон дехарах, аьнна хоам бир «Сердало» газетага цу боахаме.

«Цун керттера гIишлонхой ба «Альянс-строй» ООО къахьегамхой. 80 моттига лаьрхIа керда гIишло хьалъеш дола доазув да 0,5376 гектар», — йоах хьабайтача хоамо.

Укхаза карарча хана гIишлон аьшкабетона гом вIшагIболлаш латт, чура а арахьара а кирпишк я Iоюллаш. ГIишлонхой кхоалагIча этажа тIа кхаьчаб, дIахойодача хана, тхов тулларгболаш, еш кийчо а я.

Из проект лаьрхIа я 80 бера. Хоам бу, таханарча хано дIадеххача беса хьалъеш йолча берий беша лаьрхIача гIишлон чу, лерттIа берашта хьалаш хургда, уж массе оагIорахьа дегIабоагIаргболаш. Из гIишло дIачуенна яргья, 2023 шу йистедалалехь.

Наьсаре наькъашкара кIоагаш дIакъувлаш ба

БIарахой Муслим

«Карарча хана Наьсарен-Шахьаре центральни даькъ тIа цхьайолча моттигашка даьнна наькъа кIоагаш дIакъовлаш бола болх дIахьош ба.

ХIанз укх сахьате администрацен тоабо кIал кийчо еш бола болх дIабихьаб, кастлуш тишбенна асфальт хьал а боаккхаш, наькъаш тоадергда», — аьлар «Сердало» газета корреспондентага администрацен болхлоша.

Цар яхачох, мархаш даьстачул тIехьагIа, шахьара чудоагIача диъ даькъ тIара наькъаш, доккхий балхаш деш, тоаде лерхIаш да.

ГIалгIайче «ЦаI йолча Россе» кхадж тоссаргба

Гаьгенаькъан Мартина

ГIалгIай Республике хьалххе а кхадж тоссаргба «ЦаI йолча Россе» доакъашхошта юкъе, аьлар «Сердало» корреспондентага цу парте моттигерча отделене зарбан болх лелабераша.

«Депутаталла баха безам барашкара дехараш хьачуийде доладаьд. Хьалххе дIахьош болча балха маьтсела (май) бетта 22-ча денгара 28-ча денга кхаччалца, шоай кхадж тассара хьалхара программа гойта езаш ба уж. Из болх дIахьош, кандидаташа шоаш вахара юкъедоахаргдолча кердадарех дувца деза, иштта шоаш наха а республиканна а бахьаргболча пайдах а», — аьлар йоах парте викалаша.

Белгалде деза, 2023 шера 85% хоржамашка дакъа лоацараш политически даькъ тIа хьалхара ба. 16% хIанз депутаташ болаш ба.

Къахьегама министерствос новкъостал ду болх харжа

Коазой Мадина

ГIалгIайчен къахьегама, хьаде хIама Iалашдеча Министерствос, кагирхошта болх лаха новкъостал деш, укх деношка Ерригроссе балха оттара ярмарка йолча хана, деча хоамий тураш дIахьу дешархошта, студенташта лаьрхIа, йоах боахама зарбан болх лелабераша.

Цу тайпара кийчон болх дIахьош, кагирхой тайптайпарча СУЗашка ух, цига балха говзал Iомаяра; предприятешка болх, балха моттиг лахара.

Иштта къахьегама Министерствос хоамий тур дIахьош; хьала, вахара-лелара колледжа студенташ баха хилар Iаьлий-Юртарча хIамаш тегача фабрике. Царна дийцар тIабувхабу гIирс тегара говзалах лаьца, иштта цар таро хилар из шоай тега а. Фабрикан болхлой тешаш ба, уж дийша баьлча, шоаш болча балха боагIаргхиларах.

Яндаре хургда «Дошо ха» яха концерт

ГIазданаькъан Ахьмад

Магаса театра, кино центро «Дошо ха» яхача концерте бех вай бахархой. Яндаре дIахьоргдолча концерте наьха дика салаIа таро хургья, йоах, концерт вIашагIделлараша.

Кхы а лоархIамегIа да, цу концерте дакъа лоацаш хургбола вай кагирхой Пушкина картах цига баха йиш йолаш хилар.

«Дошо ха» салоIама телевизионни «Зокх» объединене концерт да, цига наьха таро хургья ашарашка ладувгIарал совгIа, беламга хьожаш дика самукъадаккха. Наха белам баккхара а царга салаIийтара а лаьрхIа вIашагIбеллаб из болх. Хьаьший таро хургья къаман, Россе, дунен цIихеза кхолламаш бIаргаго а хаза а.

«Дошо ха» яхача концерте хIаранена кораергья шийна езаш йола оагIув: ашараш езарашта — ашараш; салоIам, бегаш хургба цига; белам безарий таро хургья дег чура бела, цу гIулакха тайп-тайпара вIашагIбелла сакъердам хургба.

Из дика бахьан да салаIа безам барашта, шоай дезалца е шоашта безарашца; иштта цар таро хургья кIеззига мукъагIа цIагIарча декхарех мукъабала», — аьлар «Сердало» газетага из кхетаче вIашагIъелларашa

Хургбола актёраш хержар

ГIазданаькъан Ахьмад

Магасерча кинох, театрах, кердача лерхIамех болча оагIоно гулбир, кхоллама вахарца кхел ювзае ловш бола кагий нах, мехкарий.

Царех хIаравар дага ва, цкъа театра сцена тIа актёр хинна ше дIахьокха, цхьан хозача кинон юкъе керттера роль ловзаеш белгалвала.

Царга массанега хьожаш, дикагIбараш хоржаш, болх дIабихьар Магасе. «Актёрски говзал гучайоаккхаш йолча кхетаче гулбеннабар, дукхача хана денз актёраш хила хьагаш бола кагирхой. КIоанолгаш, байташ, миниатюраш, монологаш ешаш, къахьийгар къонабараша.

ХIаранега дика хьожаш, дерригa зувш баьгIар, дикагIбараш харжа ховшабаь кхелахой», — дийцар тха газетага из гIулакх вIашагIделлараша.

ГIалгIайче Заьзганаькъан Бахьаудина вахар, кхоллам дагалаьцар

Гаьгенаькъан Мартина

ГIалгIайче, йоазанхо, таржамхо Заьзганаькъан Бахьаудин ваь 115 шу дузаш хиларца дувзаденна, Заьзгакъонгий-Юрта деша дагIача берашца «Йоазанхо фронтовик» яха къамаьл дIадихьар, аьлар «Сердало» газета корреспондентага библиотекан болхлоша.

«Из кхетаче дIахьош, дешархошта дайзар йоазанхочун вахар, из Сийлахь-боккхача Даьймехка тIом лаьттача 1941-1945 шерашка мишта белгалваьлар, ше тIема корреспондент хиларах тарра.

Къаьстта теркам тIабахийтар библиотека болхлочо Заьзганаькъан Бахьаудина кхоллама. Бераша а дийцар цун кхолламах, уж дар «Ши доттагIа», «Сийрдача наькъ тIа», «Хозал - делкъелца, дикал - валлалца». «Дега гIозале», «Советски сага лоIам», — йоах хоамо.

Белгалдоаккх, ГIалгIайчен йоазанхо ваь ди бекарга бетта дийттлагIча дийнахьа хилар.

«Боккхийча наьха къамаьла центр» хьайийллай

Гаьгенаькъан Мартина

Боккхийча наха шоай мукъа ха пайда а эцаш дIаяхьара, ГIалгIайче хьайийллай «Боккхийча наьха къамаьла центр», аьлар «Сердало» корреспондентага Наьсарен-Шахьара администраце.

«Россе вахара ганза даькъерча наьха хьашташ кхоачашдеш йолча моттиге хьайийллай из. ХIанзчул тIехьагIа пенсе баха ха ярех, керда къамаьлаш дувца нах а кхетаргба цига, цул тIехьагIа шоайла новкъостий а хила тарлу уж. Цу юкъарлонна керттера декхар да, боккхагIболча наьха вахара хьалаш тоадара эшаш йола таронаш лахар», — аьлар доал деча даькъ тIарча болхлоша.

Из программа дика накъаяргья кагирхошта а боккхийчарна а, хIана аьлча боккхийча наьха ший тайпара мах бола вахара поалхам я, из вай кагирхошта накъаяргья дIахо бахача хана.

Укх шера ГIалгIайчен хьунашка цIи яьнна моттиг хиннаяц

Коазой Мадина

ГIалгIайчен хьун доазонаш тIа, 2023 шера тушола бетта 13-ча дийнахьа денз лайчиллан бетта 30 денга кхаччалца, цIи ялара кхераме ха я, аьнна, хьакхайкадаьд.

Из хьакхайкадича денз, цхьа бутт совгIа йолча хана, хьунашка цхьаккха моттиг яц цIи яьнна, аьлар ГIалгIай Республикан Iалама министерствон зарбан болх лелабераша.

Хьунашка ха деш болча болхлоша даим цунна тIахьожам лоаттабу, цигара хьал дика хилийта дагахьа.

Iалам лорадераша даим наха хьалхадоаккх, хьунашка цIи ялара кхерамзленна Iалашо хила езилга, дийнача Iаламца дика хила везилга, из наха эшаш хилар диц ца деш хила везилга.

ЦIерца кхерамзленна Iалашо еча хана, наха шоаш а лораду из хьал.

ЦIерах лоралуш хила веза, хьунагIа цIи лотае йиш яц, йокъаенна гаьний ткъовронгаш а, лоталургйоацаш, лорае еза. ЦIи ялара кхерамзлен бокъонаш лелае еза хьунашка, из Iаьдало дIадехар да. Нагахьа санна хьунагIа цIи яьнна моттиг хуле, цунах сихха хоам бе беза укх номерах, хьу лораеча болхлошка:8-800-100-94-00 (мах боацаш телефон тоха йиш я).

Къахьегамхоех дикагIбараш белгалбергба

Султиганаькъан Йоакъап

2021-ча шера дIайолайир, дикагIбола юртбоахама къахьегамхой белгалбеш йола яхьаш. Мехкадас Келаматаньаькъан Махьмудаьлас соцам баь, дIадоладаь дола из беркате гIулакх, тахан вай къаман Iадат хинна дIаэттад. Укх шера а белгалбергба дикка къахьегаш хьабоагIараш. Тахана-рча дийнахьа, яхьаш дIаяхьара болх кийчбеш латт республике. Яхьашта юкъегIоргба, зизаш кхедеш къахьегараш а.

«Хаьсаш, сомаш, комараш шоай коарча бешамашка кхееш санна, цхьабараша геттара чIоагIа дезаденна леладу зизаш кхедеш дола гIулакх. Из хIама юстара диса йиш йолаш дац! Цудухьа, укх шера дIахьоргйолча яхьашта юкъе дакъа лоацаш, зизаш леладераш хургба», — белгалдир Мехкадас ший къамаьла юкъе. Хьалха хиннача яхьашка дакъа лоацаш, ах эзар хиллал къахьегамхой хиннаб.

Цу мугIаре белгалбала ловраш, хIара шера дукхагIа хулаш латт. Мехкадас белгалдир, ший коа кхебаь цIена кхача вай къаман юкъе массахана дика лоархIаш хиннаб, аьнна.

Цхьаккха хIама кхоачаргдац ший кулгашца къахьегаш чуийцача хIаманга. Эггара унахцIенагIа дола дааараш ше кхедаьраш да.

Росгвардейцаша дешархошта дийцар, моастагIчун концлагера тутмакхех

Султиганаькъан Йоакъап

ГIалгIайчен Росгвардейцаша дийцар, моастагIчун концлагерашка чубехка нах мукъабаьхача дунен халкъашта юкъерча денах, аьлар «Сердало» газетага федеральни Iаьдала зарбан болх лелабераша.

«ГIалгIай Республике гIолла йолча Росгварде урхаллен полице майора Исмейланаькъан Аслана Наьсарен ишкола дешархошта дийцар, концлагера тутмакхаш мукъабаьха Ерригроссе ди бекарга бетта цхьайттлагIча дийнахьа хилар.

Цу дийнахьа 1945 шера эггара йоккхагIйолча Бухенвальда коцентрационни лагере лаьца боахка нах гIайттар, цул тIехьагIа чубехкача наьха таро хилар, Нюрнбергски халкъашта юкъерча судага хиннар дIадувца, цигга дерригача дуненна бIаргаяйра моастагIчун юхьмараш», — йоах хьабайтача хоамо.

Иштта къонача ладувгIархошта довзийтар, цига лаьца баьхкача наха тIалоаттадеш хинна Iазап, герзаш деттар, уж халбата боахкабар, миллионаш бехк боацача наха гитлеровцаша човнаш яр, дерригача адама духьала даь зулам из хилар.

«Уж халонаш лайнача наьха цу Iазапа духьалъотта низ хилар, тахан вайна масал гойташ да из, цIаккха а фашизма къизал йиц ца йолийташ.

Кхувш йоагIача тIехьенна ха дезаш да, малагIа мах бенна, Сийлахь-йоккха Котало яьккхай», — аьлар полице майора Исмейланаькъан Аслана, из лоархIаме кхетаче чакхйоалаш.

Яхьашка дакъа лоацаш ба кванторианцаш

Гаьгенаькъан Мартина

«Кванториум» яхача берий технопарка доакъашхой дакъа лоацаш ба, Анапе дIахьош йолча «Хьалхара оатхал» яхача яхьашка. «Смена» яхача ерригача Россе берий моттиго хьаллоацаш, дIахьош я из кхетаче.

Магасерча «Кванториумера» виъ доакъашхо вахав Анапе. Яхьашка тIадиллача декхарах, водородаца болх беш йола, йоккхача машена цхьа оатхал вIашагIйолла езаш дар вай бераш. Пхе оагIонца дола хIамаш Iомадеш, кийчо йир цар яхьаш йолаялалехь.

Царна байзар токаца, электроникаца, электрохимеца, энергетически чоалхаш хьаярца бувзабенна болх«, — дийцар тха газетага «Кванториума» болхлоша.

Кердадараш юкъедоахаргда ишколашка

Гаьгенаькъан Мартина

Таьрахьий кIийленах латтача «Сферум» яхача хоамий каналах дIахетта хургья ишколаш. Из хоам тахан бу дешареи Iилмани гIулакхах йолча министерствос.

«Дешарах йолча пхе программах латташ я кIийле: РФ дешара гIулакхах йолча министерствон оагIув; цу моттиге мел дола кердадараш, хувцамаш гойташ бола оагIув; Россерча ишколашкара хоамаш дувцаш бола оагIув; «Россера педклассаш» яха оагIув; «ЛоархIаме къамаьл» яха, хьехархошца бувзам лелабу оагIув», — йоах тхога бенача хоамо.

«Сферум» яхача сайта юкъедоаладаьча кердадараша, шоай болх дикагIа дIабахьа аьттув лургба хьехархошта, дешархошта, иштта цу даькъ тIарча министерствон.

ГІалгІайчен Шолже «Аз вахар хорж!» яха болам хилар

Султиганаькъан Йоакъап

Шолжа-Шахьара наркотикашца къовсам лоаттабара йолча комиссе секретара Дарсиганаькъан Аминас, Россе МВД «Сунженский» оалача МО, ПДН болхлоша «Аз вахар хорж!» яха наркотикашта духьала къовсам лоаттабар дувцаш, кхетаче дІайихьар, аьлар «Сердало» газетага шахьара мэре.

«Из кхетаче дІахьош, дешархоша шоайла къамаьл деш, дайзар цунах хьадоала зе мел доккха да, наркотикаш лелаераша шоай унахцІено мел чІоагІа кІалъют.

Иштта дийцар уж лелаеш, тохаш, йохкаш вола саг Іаьдало уголовни бехктокхаме озаш хиларах а цунах царна мел чІоагІа зулам доал а», — йоах хьабайтача хоамо.

Дешархошта юха а хьалхадаькхар, наркотикаш — уж саг вувш йола молхаш йолга. МоллагІча хьале мара саг ца хиларах, вахар харжа деза цо, корта бохабеш йолча хІамашта сага вахаре моттиг хила йиш яц.

Къонача дешархошта, наркотиках доалаш дола зе а цунах бола кхерам а тІаболаш, каьхаташ (буклеташ) делар кхетаче йистейоалача хана.

ЙоккхагІча классашта довзийтар, цІера духьала къовсам мишта лоаттабу

Коазой Мадина

Лакхерча классай берашта, Ерригроссе ярмарка дІаяхьа кийчлуш, республикан цІерах кІалхарвоаккхача колледжо ший дешар довзийтар, аьнна хоам бир ГІалгІай Республикан къахьегама Министерствон зарбан болх лелабераша.

ЦІи йоаеш болчар гІирс шоашта тІабийха, лакхача гІишлон тІабала а юха ІокІалбала а хьежар, шоай низ а таро а йовза дага бола дешархой, иштта царна дайзар лаьрххІа дола нах кІалхарбоахача эша гІирсаш.

«КІалхарваккхара балха керттердар довзийтар дешархошта. Из хиларал совгІа, берашта из болх безалургбола оагІув гойтар, цар тІехьагІа професси хоржаш хилча, цунна терко ергйолаш», — аьлар къахьегара, гІулакха тІа хилара (занятость) йолча Министерствос.

Наьсарен-Шахьаре, мархашка кийчлуш, къахьегама шоатта дир

БІарахой Муслим

Бекарга бетта пхийттлагІча дийнахьа, хьатІадоагІача Идаль-Фитр (мархашта) кийчо еш, Наьсарен администраце болхлоша шоатта дийнахьа белхий бир, аьлар «Сердало» газетага доал деча даькъ тІарча зарбан болх лелабераша.

«105 массив» оала доазув хержар белхий бе дагахьа, ши сахьат ха ялалехь, арабаьннача болхлоша из деррига доазув цІендаь даькхар.

Белхий беча дакъа лоацаш хилар шахьара совета депутатий кулгалхо Бохтаранаькъан Ювсап. Доал деча даькъ тІарча администраце беррига болхлой а цу дийнахьа белхий беш, лостам беча дакъа лоацаш хилар», - аьлар Наьсарен мэре.

«Цхьана къахьегача наха беш бола болх хІаранена дикача оагІорахьара Іаткъаш хул, цул совгІа, кхувш йоагІача тІехьенна дика масал а хул цох», — аьлар цу балха доакъашхочо.

Хьехархочо пайда эц «Свет онлайнах»

МоллагІа волча хьехархочоа хьалхашка латта керттера декхараш да: бехктокхаме, нах безаш, лоархІаш хилар; ше хьалхадоаккхаш дола моллагІа хІама, сага дІаэцаргдолчча тайпара духьалдахьа хар. Хьехархочун оамалаш, цун никъ геттара нийса, цІена, кхычар масал эцаргдолаш хила беза.

Ишттачарех йолаш хьайоагІа, ше къахьегаш мел йоаккхача хана, хьалхарча классашкарча берашта хьехаш йола ЖІайрахьара хьехархо Лаьнанаькъан Малика. Ший вахаре мел дола хІама нийса, хила доаггІача боараме леладеш, яха Іема саг я Малика.

«Россети Къилбаседа Кавказ» яхача моттига хьалхашкара ший декхараш а бехктокхам а бизза кхетабу цо. «Ший гІалат кхетадеш хилар, нийсача хІаман тІехьа латтар, деша да хилар, Іаьдала дІадала доагІар ханнахьа дІадалар тешамеча сага оамалаш я. Уж оамалаш дегІаца чІоагІъеш, кхее еза вай таханара тІехье а. ХІаьта берашта хьалхадоахаш дола хІама, воккхагІчо ше лорадеш, леладеш хила деза. Ший цІагІа, ишколе, ерригача юрта йоагаш йолча сердала хам бе беза сага. Ханнахьа цох доагІар дІадаларо хьагойт, хам беш хилар», — белгалду ший къамаьла юкъе хьехархочо.

Токах доагІа ахча Маликас дІател, «Сердал онлайн» яхача оагІонца гІолла. ДІадахача шера бІаьстан хьалхарча бетта юкъедоаладаьд из сердал лоаттаеча моттиго. Цу оагІонца гІолла атта да из болх дІахьош, цул совгІа, моллагІа долча хаттара жоп а цу чура деша йиш я. «Сердал онлайн» яха мобильни оагІув чІоагІа эшаш вІашагІделла хІама да, аргдар аз. МоллагІа, хьай ха безам бола хІама, цу чугІолла довзаргда хьона. Массане телефонашка латта дезаш, хІама да из», — белгалдир хьехархочо.

Студенташта дийцар къамашта юкъерча Іадатех

БІарахой Муслим

Іарпенаькъан Ювсапа цІерах йолча колледжа студенташца, Россе дахача къамашта юкъерча Іадатех, оамалех, исторех дувцаш йола кхетачеш дІакхухь.

Лекцеш ешача Іалбаканаькъан Джабраила кагирхошта довзийтар, боккхача мехка даха тайптайпара къамаш, цар культура, селханара вахар. Из хоам тха газетага бу колледжа студенташа. Кхетачен доакъашхоша дукха хаттараш даьшхар, Россерча къамех лаьца.

Цу вІашагІкхетара керттера бахьан дар, кхыдолча къамай нахацара бувзам, барт лорабар, къамаш вІаший къестадар нийса доацилгах кагирхой дІакхетабар.

Барт бола тІехье — мехка толам

Кагирхой дунен халкъашта юкъерча денга

Іарчакханаькъан Сали

Укх тІехьарча хана, вай урамашка, воккха саг ва ала мегаргдолаш, наггахьа саг кхетац. Дуккхабараш дІабаьннаб, со кхийнача Наьсарерча урам тІа мел баьхача боккхийча нахах саг висавац. Юрта а шахьар тІа а дукхагІа бІаргагураш кхувш боагІа кагий нах, мехкарий ба. Магасе къаьстта а дукха гу уж, хІана аьлча укхаза я университет, дуккха ишколаш, тайп-тайпара паччахьалкхенна а боахамашта а доал дара болхлой. Цкъаза хьона дагадоацараш а нийслу йоккхача шахьар тІа. Цхьа-ши кІира хьалха, балха ваха араваьнна латт со, «Университет» оалача Магасерча остановке.

Іуйрийна бархІ сахьат даьннача хана, ийслагІа выпуск йолча «Жигулеца», дийлла кораш а долаш, хьекхаш цІогІарч а долаш, тІехлийлхар кагирхой ала мегаргдолаш бола нах. Сона юххе латтар цар ханара хургвола зІамига саг:

— Миштай молодежь? — аьлар аз.

ЗІамига саг велавелар, бакъда сона ховра из цох сакъердам баьнна ца велилга, цун веларца гуш дар, дІабахача ший нийсархоша леладер цунна новкъа а чов еш а долга. Цу тайпара моттигаш кхы а нийслу вай вахаре. Цкъа, цхьа 10-15 шу хьалха да из, хьехархой говзал лакхъяра курсашка ваха волаш, университета хьехархо йолча, къоаналгахьа лестача цхьан кхалсагага ладийгІар аз. ГІуденаькъан яр из. Ше лекци йийша яьлча, аьлар цо тхога:

— Цхьаккха хаттар дий шун?

— Са дар цхьа хаттар, — аьнна, хьалъайвелар со. —Аз а дийшад укх университете, Шолжа-ГІалий тІа йолча хана. Миштаб хІанзара студенташ?

— Бакъдар ала яхий Іа? — аьлар хьехархочо. —Аз царга фу оал хой хьона? Даьле хьалгІолда вай къаман къа, оаш доал де дезаш из дале, оал аз. Мехкарий кочамаш хьахьоккхаш лел, кагий нах лерттІа деша хьаахац, хьабаьхкача а, деша хьачу ца боагІаш, ара лийле, цІаболх.

Цу чу мел баьгІача хьехархошта вас хилар цох, сона хІанз а дицде магац цо, дог лазаш, аьнна уж дешаш. Уж дагадийхача, дукха хаттараш увтт сона хьалхашка, царех да: фу хургдахьогІ са къамах кхоана? гІалгІай мотт лергба-те, ца дезаш дола хІама санна? сенца уйла йолаш, фу лехаш хургба-те са къаман мехкарий? эхь-эздел шерашкара шерашка тІакхетаргда е юкъера дІадаргда?.. Кхы а массагІа да уж. Сона чІоаггІа новкъа да таханарча сийрдача, хозача, паргІатача ишколашка дагІача бераша во дешаш хилар. Иштта новкъа да телефон, машен, вІаштІара даь цІенош мара кагийча наха дагадоаллаш хІама цахилар.

Цхьан эрсий классика аьннача беса, рузкъа а ца Іоадеш, хьаькъал цар Іоадича дика хетаргдар сона. Ба-м ба цу тайпара вай заманхой, бакъда уж кхы а дукхагІа хилийта ловргдар сона. Цар лехамаш къаманна пайда баргболча гІулакхашца хулийтаргдар, сай кара даларе. Цу хьакъехьа я аз язъяь «ГІалгІайченах» яха цхьа байт:

«Цхьанне ахча доалл,
Вокхан бохча доалл
ГІалгІайченах;
Цхьанне къонал йоалл,
Вокхан къоанал йоалл
ГІалгІайченах.
Са-м дог доалл цун хІара
цІенах,
Са-м дог доалл вай
ГІалгІайченах».

Нагахьа санна вай массаболча кагийча наьха, мехкарий дог доалларе вай къамах, мехках, меттах; тІаккха паргІата хила мегаргвар, гІалгІай кхоане тешшаме сийрда хургйолга ховш; вай мохк дикача наьха каракхаьчалга ховш.

ХІаьта а вай таханара кагирхой берригаш во ба ала йиш яц. Са ноахалах болча наха шоаш балхаш тІа бола моттигаш во лелаяц, шоаех бенна тешам боабац, ала йиш я. Масала, соца цхьан классе баьгІача нахах къаманна накъабоалаш, бе-бе гІулакхаш леладу бизза къахьегамхой хиннаб. Царна юкъе ба загса болхлой, журналисташ, йоазанхой, ашархой, гІишлонхой, хьехархой, водителаш, юртбоахама болхлой, иштта кхы дІахо а. Ший мехка накъавала президент хила везац, моллагІа болх беш вале а, из Іа цІена, дика хьабойя, тІаккха хьо накъавергва эггара хьалха хьайна а, наха а, иштта мехка а.

Каст-каста хоз сона, вай кагий нах наркотикаш, къаракъ мелаш, во гІаьле увзаш ба, яхаш. Цхьабакъда тІеххьарча 20-30 шера (аз цох доаккхал ду) къаракъ менна, веха лелаш, цхьа зІамига саг вайнавац сона, наркоманаш-м хІаьта а бай-

ГІалгІайчен кагирхой Комитето Соче хиннача кхетаче дакъа лаьцар

Гаьгенаькъан Мартина

ГІалгІай Республикан кагирхой гІулакхех йолча Комитета болхлочо Соче хиннача «Берашта, кагирхошта кхетам балара керда философи» яхача кхетаче вай мохк гойтар, аьлар «Сердало» газетага цигарча болхлоша

«Кхаь дийнахьа дІахьош хиннача цун балха юкъе волаш, ГІалгІай Республикан кагирхой гІулакхех йолча Комитета студенташца, юкъарлонна организацешца бувзам лелабара йолча отдела кулгалхочоа Колой СаІада дайзар ишколе дагІача берашта, юкъерча профессиональни, лакхарча дешара урхалленашка дешаш болча кагирхошта кхетам балара кердадараш. Цу юкъе кагирхой дакъа лоацаш хилийтара, царна юкъера болх чІоагІбара, кагирхой тоабашкара барт чІоагІбара, гІулакхаш леладара, царна кертте латтар харжара де дезар фуд а хайра цунна.

«Цу кхетачен керттерча декхарах цаІ дар — Іаьдала болхлой, берий, кагирхой бувзамаш леладар, берригача мехка санна массайолча моттиге а»,— аьлар Колой СаІада.

набац, байча а сона бовзарг а бацар уж, цар шоаш хьа ца аьлча, гIаьле увзараш а кагий нах бац, дукхагIа ха яха, из йита ца могаш лела нах ба. Из хоастам бе мегаргдолаш хIама да. Цхьайолча хана вIалла йоацаш йола бIеха цIи IотIаюлл вай зIамигача сага, воашта цох хIама ца ховшше. Дукха ха йоацаш «триколорага» хьежаш, цхьан дешара моттиге баха, наркотикех къамаьл деш бар Магаса имами цунца иштта кхы нахи. ЛадувгIаш мел баьгIараш мехкарий бар. ГIалгIай мехкараша наркотикаш лелаю, мел аьнна хезадац сона айса даьккхача 65 шера. Цудухьа цкъаза доацаш дола хIама а хьатIаувз вай воай къаманна, дикадар дац хьатIаувзар а, водар да. Цхьан сага, дукха ха йоацаш, телефона чура видеоролик гойтар сона. КоанаIарга, лохха тIаяьннача баьцашта юкъера цхьа хIама лехаш ва кхо зIамига саг. Цхьанне дехьара, лакхера IотIахьежаш, дIаязбаьб уж.

— Фуй цар лехар? — ях аз.

Уйла ца еш:

— Наркотикаш я-кх, — йоах телефона дас.

Айса цунга хIама аьннадеце а, дагахьа со тешанзар цо яхачох. Кхоъ зIамига саг фу деш лел цу лохача баьцашта юкъера наркотикаш лехаш, лаьттах баьцаца хьалтIаювлаш а мичай уж? Цул совгIа, уж Iокхайса е Iолийга хилча, селлара леха а езаргьяцар уж, маха корабергбар цу юкъа-м. Вахаре тайп-тайпара моттигаш хул. ДIоагIаш дайна хила мегаций цар? Са-м яйра кхо-диъ дIоагIа доалла гурмат, мича яйра ца ховш, сага хьа а яланзар. Ахча Iодежа хила тарлой цар? Тарлу. МассагIа нийслу? Цкъа мангал хьокхаш воаллаш, баьца юкъе Iобежа ков кора ца беш, дикка ха яьккхар аз, юххера кора а банзар. Цудухьа цу кагийча наха кIийленна хайна, уж телефона тIа дIаязбаь, царех наркоманаш ба алар нийса хетац сона, цар белггала фу леладу а ца ховш.

Вай республике тайп-тайпара кагирхой цхьанкхетараш а тоабаш а я. Масала, царна юкъе я Россе кагирхой цхьанкхетара моттигера тоаба; «ЦаI йолча Россен къона гварди», «Iалама гIончий», «Коталон гIончий», «ГIончий — лораш». Ерригаш а пхиъ я уж. Дикка цIенхашта болх ба цар беш бар, дуккхача моттигашка пайда хьабоал цар хьакъалах, къахьегамах, Iомаеча говзалех. Царца массанеца къамаьл де дага хиннавар со, бакъда цхьачар телефонаш е болх беш яцар, е дIатехача, жоп луш яцар. ХIаьта а цхьачарца къамаьл де вIаштIехьадаьлар са. Эггара хьалха атта а цхьаккха новкъа хIама доацаш а са къамаьл де вIаштIехьадаьлар Пхьошанаькъан Зоврбикаца. «Коталон гIончий» яхача кагирхой тоабанна керте латт из. Аз цунга даь хаттар дар:

— Шоай тоабан Устав йий шуга?

— Я, — дар сона хеза жоп.

— Масса саг чувоагIа Iа кулгал деча кагирхой цхьанкхетара? — Таханарча дийнахьа цунна юкъе 300 саг ва.

— МалагIа декхараш да шоана хьалхашка латтараш, сенца бувзабенна ба дукхагIча даькъе оаш беш бола болх?

— ДукхагIа тха теркама юкъе нийслу дешаш да кагирхошта эхь-эзделца, гIулакхаца бувзабенна хьехам балар; цул совгIа, оаха дикка ха дIалу истореца, вешта аьлча, дIадахачунца дувзаденна дагалоацамаш дийндара; тIема ветеранашта гIулакх дара, царга хьажара, царна эшар кхоачашде а хьож тхо.

— Бий вай республике тIема ветеранаш?

— ЦаI ва-кх, Медаранаькъан Мухьмад.

Зоврбика вувца Хьамзата Мухьмад, гIашлой бIун 47-ча тIема бригаданна юкъе а волаш, Москва лораеча нахаца хиннав. Цул тIехьагIа Белоруссе дIа а ваха, партизаний болам кхоллаш, цу юкъе тIом беш хиннав. Москва лораярах цунна еннай Даьймехка тIема хьалхара дозал дола орден, Белоруссе баьча тIемах «Майрал гойтарах» яха майдилг а еннай цунна.

Заурбека яхачох, цар иштта дакъа лоац «ЧС гIончий» яхача болама юкъе а. Укхаза цар еш тайп-тайпара лекцеш, царга гIолла довзийт моллагIа хатар деча хьалхарча аргIагIа фу де деза шоаш а, мишта гIо де деза наха а. Цул совгIа, лорий гIо эшарашта новкъостал деш хилча, ха дезаш дола хIамаш а дагадохийт ладувгIарашта. Къаьстта а пайдане болх ба аьнна хет сона «Барта лагерь» хьаяь, цига тайп-тайпара бераш вIашагIдетташ, царна юкъера доттагIал, машар чIоагIбеш хилар. Масала, цу тайпарча лагере хьех вахара хьалаш дика доацача дезалашкара, полице дIаяздаь хала бераш; цу лагере салаIа хьех царца болх беча Iаьдала болхлой бераш. Царна юкъе барт хургбола наькъаш, уж шоайла къовсам тIа даргдоаца болх бу. Цу тайпара хьаяь эггара тIехьара лагерь хилар ГIажарий-Юрта. Харцача новкъа дала тарлу бераш а, царца къовсам лоаттабе безаргбараш а бар цига вIашагIкхийттараш. Царна корабир юкъара мотт, шоайла гаргабахар, байзар, машара тIехьа дукха гIулакхаш чакхдаьхар. Иштта чIоаггIа мехкарча берашта а кхувш боагIарашта а накъадаргдола гIулакхаш дагадохаш а, уж вахаре чакхдоахаш а хьавоагIа Пхьошанаькъан Зоврбик а цун тешаме новкъостий а.

Цхьаькха кагирхой тоабан хьалхле лелаеча сагаца къамаьл хилар са, ер йоазув кийчдеча юкъа. Из вар Республикан гIончий тароний керттерча моттига кулгал деш вола саг. Цунна чуйоагIаш я из хьалха керте лаьтта «ЦаI йолча Россе къона гварди» яха тоаба. Ах шу хиллал ха я из кердача дарже къахьегаш вола. ХIаьта а къоначе гварде болх дика бовзаш ва Гоамакортанаькъна Мустафа. Цунна юкъе а ва 60-70 хиллал саг. Юкъара-политически къахьегамца бувзабенна ба цар хьабахьаш бола никъ. Карарча хана уж дакъа лаца кийчлуш ба моттигерча муниципальни хоржамашка. Цар тоабан юкъера 16 саг райсоветий, горсоветий депутаталла харжа оттаваьв. Юхебисараш хоржамаш кийчдеча а чакхдоахача а гIо-новкъостал деш ба. Цига хулача хоржамашка цар викалаш чакхбоале, царех депутаташ хуле, дика а лорахIаме а гIулакхаш цар дергда аьнна хет сона, шоаех тешам а бенна, шоаш хьахержача моттигашка бахача наьха хьашташ кхоачашдеш. Республикерча кхыча кагирхой тоабашца бувзамаш лоаттаду къоначе гварде викалаша. Иштта дакъа лоац цар донора ден юкъе. Вайна ховш да-кх из мел лоархIаме а эшаш а гIулакх да. Дукха унахой хиннаб, ба укх тIехьарча шерашка, вай мехка хинна ца Iеш, дерригача дунен тIа а. Царна дарбаш деча, хиланза даргдоацарех да цIий. Шоаш из дIалуш а наха юкъе из дIадалар могадеш а къахьег къонача бIухоша.

Хьо дIа мел вахача моттиге, нувхаш гу вай республике. Эккажкъонгий-Юртарча ФОКа гонахье къоарза я Iокхийсача каьхатех, шушаех, целлофана тIормигех. Наьсарерча Iама юхе а да цу тайпара сурт. Цу нувхаша дегазбоаккх из. Къахьегама шоатта деш а ха йоагIа къонача гварде доакъашхоша, цар гулъю, наха хоза моттигаш бIехъеш, Iокхийса нувхаш. Къаьстта а са теркам тIаэзар Мустафас ювцача «Дикача гIулакхий ишколо». Шоатта деношка вIашагIкхийте, чай молаш, дIахо дича бакъахьадар, пайдане хургдар фуд дувцаш, ха йоаккх цар. Цига вIашагIделлар, де лаьрхIар чакхдаккха а хьож.

«Iалама гIончий» яхаш я вай республике цхьаькха а кагирхой тоаба.

Цун кулгалхочунца Галай Назираца къамаьл хилар са. Из я ахча доаккхаш йоаца ГIалгIай Республикан гIончий тароний керттера моттиг (Центр). Цар дакъа лоац гаьнаш дIайогIача, хин йистош, туристаш уха моттигаш, наха салоIа моттигаш цIена лоаттаеча балха юкъе. Масала, дукха ха йоацаш, Шолжа бердашка яда нувхаш гулъеча дакъа лаьцар цар. Iалам лорадеча тоабанна чувоагIаш 420 саг ва, сога хаьттача, из боккха низ ба, царна дукха хIама карагIдала тарлу, вай мохк хоза а цIена а лоаттабеча даькъе. Цул совгIа, Назира яхачох, цар бу цхьацца наха лекцеш ешаш, царца къамаьлаш деш бола болх, цох дикка пайда боал, нах шоаш лоралу Iалама зе дарах.

Белагалдаккха деза, вай республикера кагирхой гIорбаьннача «Машук» яхача боламе дакъа лоацаш хул, аьнна. Духхьал дакъа лаьца ца Iеш, цар йовзийт болама доакъашхошта вахара бе-беча оагIонашца ювзаенна йола шоай проекташ. Царех цхьаяраш котйоалаш а нийсъеннай. Масала, дIадахача шера цига дакъа лоацаш хилар вайцигара 35 саг. Гранташ яла аьнна лаьрхIадар дикагIволча 13 сага. Царна юкъе нийсвелар ГIалгIайчера виъ саг: кхо зIамсаг — Малсаганаькъан Мухьмад, Дзейтанаькъан Шамал, Дзовранаькъан Iамархан; цхьа йоI — ГIулой Амина. Цу тайпарча боламашка белгалбаьнна хиннаб Йовлой Фатима, Чахкенаькъан Анжелика, кхыбараш.

Вайцига а хул цхьацца кагирхой цIихеза боламаш, царех бар «ТIаргам — 22» яхар. Дунен халкъашта юкъерча кагирхой цу боламе дакъа лоацаш хилар 150 саг, уж бар Россера а СНГ мехкашкара а. Цо ший болх дIабихьар Мужечарча спортивни-унахцIенон гIишлон чу.

Иштта сакъердаме а пайдане а вахар да вай кагирхой тоабай дар. Царех дIакхетаргба аьнна хет сона кхыбола вай хьаькъал, хьинар дола кагий нах, мехкарий.

МагIалбика бахархой юха а, хий доацаш, бисар

ГIазданаькъан Ахьмад

МагIалбика-Шахьаре балха кIира дIадоладелар, хий доацаш. Укх наькъа В. А. Этуша урамах хин турба эккхарах нийсделар из.

«Ийккха хин турба хийца ца яьлча, В. А. Этуша цIерагIча урамах хий хьадоагIаргдац», — аьлар ший бахархошка МагIалбика администраце.

МагIалбика-Шахьара бахархошта хица дувзаденна кхоачамбоацараш нийслу дикка ха я. Шахьара Iаьдало, хин турбаш тишъенна хиларца, дувзаденна да йоах из.

Лоаман юрташкарча наха сагIа дийкъар

Коазой Мадина

СагIа даккхар массахана эггара лакхагIа долча лагIа тIа лоаттадаьд вай къаман наха. Дерригача къаман цIаьхха бала, Iазап тIакхеллача бирсача шерашка а тIехьа, шоайла новкъостал деш, тухсискал декъаш, вIаший кIал ца буташ, хьабаьккаб вай къаман нах.

Тахан, вай къоаноша хьадувцаш, вайна массанена ховш да, мел шоайла хьожаш чакхдаьннад вай къам, хIетта кхийна кагирхой, шоай къаман нах кIал ца бита кIи галеш складашкара арадоахаш, из бахьан долаш 25 шу суд такха мишта ихаб.

Халонаш цкъа кхоачалу, бакъда хьай дегаца Iа хьаийца хоза гIулакхаш даха дус, хьо мел вах. Къаьстта Рамадан бетта сагIа дала ловраш дукха хул. Эггара хозагIйолча хана денначох боккха маьл хургболга кхетадеш, хала бахараш лех вай гIо де. Иштта дола хоза гIулакх гойтар, цхьан хана Аршты баьхача Дарчинаькъан вежараша. Чамалха, Аршты мел бахача наха 50 кийла хьоара галеш, 25 кийла шекара галеш дийкъар цар.

Из хоам тхога бу Шолжа-Шахьарерча администрацен болхлоша. «Доккха баркал оал оаха укх езача хана сагIа луш мел лаьттарашта! Дала маьлехьа долда царна из!» — йоах тхога бенача хоамо.

Шахьаре лостам бе лерхI

Султиганаькъан Йоакъап

Рамадан бутт йистебоалаш, массе моттигашка лостам беш дола доккха шоатта дIадахьа лерхI Наьсаре.

«Шахьарера моттигаш цIенъе, кулг тоха арабоврга ерригача болх-моттигашкара къахьегамхой, студенташ, ишколашкара дешархой, тикашка, кхыйолча моттигашка болх беш бараш. Цу беркатеча гIулакха юкъе дакъа лаца кийча хила веза вайх хIаравар.

Шахьарера урамаш, скевраш, паркаш, наькъаш цIена хиларо, вай массане дегашта боккха тоам бу. Иштта хоза лостам баь латтача шахьара урамашка гIолла, гIаш араваьле лела догдоагIаш хул. ЦIена хIама хоза да! Из гIулакх лорадеш, шоатта дIахьоча дийнахьа, бартаца, безамца цхьана арадовла деза вай, из хIаранега кхоачаш дола гIулакх долга кхета а деш», — дийцар тха газетага шахьарерча администрацен болхлоша.

Хьалха денз вай къаман юкъе лорадаьча Іадатах, шоатта дIахьоргда моттигерча ерригача юрташка, шахьарашка.

Йоккха кхетаче дIайихьар селий мехка

Алоев Муса

Гамзатов Расула 100 шу дизара хетаяь, дерригача къамашта юкъера кхалнаьха экономиках йола кхетаче дIайихьар Селий мехка. «Россе оагIув» яхача кхалнахá хIама хьаде гIо деш йолча моттиго вIашагIделладар из гIулакх. Боккхача мехкара, тайп-тайпара бизнес лелаеш бола кхалнах гулбеннабар цига.

Къамашта юкъерча бизнесбувзамах, кхалсага экономика йоаржаяра юкъе лоацаш долча даькъах, туризмах, культурах, иштта кхыдарех а дийцар цу кхетаче.

Селий мехкарча Къаман Гуллама кулгал деш вола Аскендеров Заура аьлар: «Таханара вIашагIкхетар укх республикан, вай берригача мехка геттара эшаш, пайдане да.

Укхаза тахан гулбеннаб Россе тайп-тайпарча миIингашкара хьалхалатта кхалнах-бизнес лелаераш, политикаш, лораш, юкъарлен гIулакхе латтараш. Кхалнаха доккха дакъа дIалаьцад вахарерча лоархIамеча гIулакхашта юкъе массайолча ханашка. Таханарча вахаро вайна хьалхашка керда декхараш увттаду. Царна юкъе да экономика, дешара гIулакха хьал тоадар, наьха вахар аттачахьа даккхар. Уж деррига хIамаш тоадеш латт тахан дуккха кхалнах».

Кхетаче гуш бар «Селий кхалнаьха кулгаша кхеллар» яха, къаман исбахьален тайп-тайпара хIамаш йола гойтам. Гамзатов Расула хетаяь, «Безамо лаьцача дегаца, илли оал аз хьона» яха поэтически яхьаш дIайихьар.

Селий мехкарча Сбербанка кулгалхочун гIонча вола Айрапетян Михаила белгалдаьккхар: «Экономически вахаре къахьегаш бола кхалнах хIара шера дукхагIа хулаш латт. Бизнес йоаржаеш бола кхалнах кIезига бац тахан вайна юкъе. Сберо шийна ма могга гIо ду цу мугIарерча наха. Дагестанерча бизнеса гIо деш да тхо тахан, ма хулла цун хьал тоадара тIехьа тайп-тайпара гIо лоаттаду оаха».

ДIахойодача хана а, вIаший новкъостал лоаттадергдолаш, чIоагIо йир кхетаче Сберои, «Россе оагIув» яхача селий мехкарча моттигои. ХIанзчул тIехьагIа, Сбере гIолла, мах боацаш, шоай бизнес хьаелла, кхыдола гIулакхаш дIахьо аьттув хургба цу мехкарча бизнесмений.

Мархий бетта хьурмат

Дала денначун хам беш, даха деза вай

Обойнаькъан Фатима

Безача мархий бетта денош лоацлуш латт. Эккхайича санна, йода ха. Сиха дода ди сайренгахьа, ма лоаца а да хIанзара денош, яхаш, шоайла дувцаш хоз наха. БIарччача шера хьеж вай Рамадан беттага. Вайх хIаране дукха хIамаш да цу беркатеча, Дала вайх хам баь варгвоаца къахетам баь хьаеннача ханаца дувзаденна. Мархий бетта деш дола дуIаш а къаьстта дIаьхий хул, дог тийша да вай, дийхар Дала ший боккхача низаца лургхиларах. Цхьа ший тайпара хет-кх, кхыметтел гонахьара Іалам а укх езача хана. Ювца велча, йийца ца валлал хоза ха я-кх ер! Лораде дезараш а дукха да вай, мархий хана. Хьоаха ца деш дита ца могаш а, дукха хIамаш да. Царех ала лов-кх тахан… Марха даста кIир совгIа ха йисаяле а, базарашка, тикашка, Іоотта моттиг йоацаш, готта я. Ма даггара удаш, кийчо еш, дикагIа, хозагIчунга кхача гIерташ, сатем байна лел нах. Цкъарчоа-м, цу сурта бIарахьежаш, хеталу, селлара хала хIана даьд-хьогI наха шоашта е хоза гIулакх, атта, сабаре, сатеме дIадихьача дикагIа дацар-хьогI? Бакъда вай къам Іемад, тхьоврa денз, марха доастача денга кийчо еш, беррига низ Іобилле, цIагIа мел дола ахча дохкаш, ада. Вай къаман Іадат хинна дIаэттад из. Кийчо яр, цу гIулакхаца дог ловзаш, сакъердалуш адар-м дика да; бакъда, тIехдаьннача хIамах, исроаф хила тарлуш долча гIулакхех чIоагIа лорадала деза вай.

Даьла духье лелаеш бола нах, Даьла къахетамца, дукха ба вайна юкъе. Цу мугIарербараш, ма хулла наха гIо де, маьл баккха хьож бIарччача бетта. Бакъда цхьаболча, хIама йохкаш болча наха мархий ха гаргаэттача тIатохаш долча маьхаша бахархошта хьовзам бу, деррига а халача доаккх. Дуаш мел долча хIаман, барзкъий, кога тIарча гIирса, цIагIа Іоувттаеш, хьалъохкаш мел йолча хIамай маьхаш, боарам боацаш, урагIдолхаш нийслу. Мискаш, нах, дехьарчо, сехьарчо, эгIа вахача лоалахочо ма доаккхий ший цIагIара, коара хIама эрга, аз а дергда-кх сайна могар, аьле, хьаккхе, цIагIа мел дола ахча дохка отт. ХIаьта вайна юкъе дукха ба таро хала, во йола нах, да тIавоаца дезал, цхьаккха саг балха воацаш, ер ма дий аьнна хIама хьатIацадоагIараш. Долчо-м дIалургдар из, вIалла мах ца къовсаш, доацар дагавоаллаш хул-кх, къахеташ. ВIалла хьалха бIарга ца дайна, тайп-тайпара даараш хьачуоз базархоша. Цу базар тIа йохкаш мел яр, истола тIа IотIаоттае ше декхарийла волаш санна, хет цхьаволча сагá. IотIаоттаяр-м хIама дацар, мархий цIай дIадаьлча, шарххенца богаш дизза ялаташ вай дIа ца кхувсаре! Диъ ди доаккхаш истола тIа лаьттай ераш, котамашта дIатовса дIатIехьашкаяьхе, яхаш, дукха ахчаш Іо а дехкаш, хьаийдаьча даарий тIеххьара соцаш йола моттиг цIен тIехьашкара совлен хIамаш дIакхувса кIоаг хул.

Дуккхача фусамашка латташ хIама да из хIара шера. Цох оал вай дино исроаф! Ялат доадарал вогI гIулакх хила йиш яц! Зехьа хIама доадеш вола саг, шайтIан (аузубиллаьхь) доттагIа ва, аьннад. Укх доккхача дунен тIа дукха бусалба адам да моцало, къело кIалдита, маькха йист, кIи фийг миссел багакхалла хIама доацаш, бусалба нах бовш латташ а моттигаш я. Тахан, вайна массанена хьа а гуш, интернете йолаш я уж моттигаш. Уж нах дагабехе а, пIелг миссел мара доаца ялат доаде кхера деза вай. Эггара нийсагIа да, ца эша, совлен даараш хьацаийдар. Къахетаме волча АллахIа лоаттадеча берката хам беш, хоастам беш хуле, цхьа хIама доадергдац вай.

Къаьстта, маьхаш боарам боацаш тIадетташ болча дукхагIболча базархошка ала ловра, «Даьла раьза воацаш Іоадаьр, да раьза воацаш дIадода». Наха хIама хала деш ма хила, йоах вай дино. КIеззига Даьла духье лаьца, кхеллачо дикагIа пайда бергбакх сона, деррига а гуш ма вий из, аьнна, нах эггара сагота кхестача хана, уж маьхаш ай ца деш Іийча, Дала беркат дикагIа дергдолга тешшаме да! Бусалба сага дог хьаьста, цун атто яь саг, Дала кIалвутаргвац! Вай массане а теркалде эшаш хIамаш да уж. Ший доалахьа тика йолаш хиннача цхьан гаргарча сага, мархех хIамаш ийяьча наьха декхараш дIаяздаь хинна тетрадь книжка миссел дар. Ши шу, кхо шу хьалха хиннача мархех хьаьрча декхараш доахка нах ба укх тIа, аьлар цо. Оалаш да-кх, хIара саг дика де хьежача, дунен тIа вIалла во хургдацар-кх аьле... Бусалба дог къахетаме, ший бусалба вешех, йишех лазаш хила деза. Даьла духье лораеш вай дахе, мах баь варгвоацача иразах дизза хургда вай денош! АллахIа гIо долда вайна, беркатеча хIаман тIехьа! Дикаш доаржадеш, дIадаха низ ма эшалба вайна!

БІаьхбенна никъ

«ГІалгІай ага» оала боча юрт

Батайнаькъан Хьава

МоллагІа йола юрт вай хьаийцача, ший вахара овла болаш хул. Онгушт вай ГІалгІайчен юкъамоттиг я ала йиш я.

«ГІалгІай ага» оалаш хезад вайна цох. Дукха ха яц ГІалгІайчено ше Россех дІакхийтта 250 шу дизар дездаь. Из истори дувзаденна да, 1770 шера тушола бетта ялхлагІча дийнахьа Онгушт яхача юрта йисте Барт-Босе яхача моттиге гІалгІай гулбаларца. Дукха адам хиннад цига вІашагІкхийтта вай къаман, гІалгІай ткъаь диъ тайпан эггара чІоагІагІа лоархІаш бола викалаш хиннаб уж. Цар лаьрххІа чІоагІо яьй Российски имперех шоаш дІакхеташ хилара тІехьа. Къаьстта Онгушт бахьан долаш, эрсаша ингуши аьнна дІаяхийта цІи я вайяр. Вай къамах цу ханашка гІалгІай оалаш хиннад. Из да гІалаш хьалъераш яхилга. Цигара дІадодаш да вай истори, архива болхлоша беча хоамах. Цу юртара нах вахарах цкъа беха Іийнабац. Цу хана денз хьадоагІача историе оагІонашка хьежача, вай къам мехкахдаьккхача хана а (1944 шера), вай лаьтташ дІадийкъа хиннад цхьацца дакъа гуржашта, хІирашта. ГІалгІай къам юха мехкадаьнначул тІехьагІа, гуржаша вай лаьтташ юха хьахийцад, хІираша хьа ца луш дитад. Цудухьа ший тайпара истори долаш я Онгушт. 1992 шера, хІираштеи гІалгІаштеи юкъе хатар хилалехь, Пригородни района чуйоагІаш хиннача гІалгІай баьхача юртех цаІ яр Онгушт.

Цу юрта хозленаш йийца варгвац. Къаьстта ахкан е бІаьстан замах цига нийсвелча, ше ма ярра духьалъотт Іалама хозал. Хоза хета оалаш хиннадац цунах вай даьша, ялсмален чІегилг я, аьле. Цун бочал вайна дика йовзаш хиннай даим.

Листача хьуно го баь, хьалхьежача бІаргагуш латтача лоамаша хозъяьча юрта, эггара хьаьнагІча лаьттан чІегилга тІа бах цигара нах. Цунга хьежжа беркат а барт а ба цар. Укх юрта воагІаш хилча, ши никъ ба харжа йиш йолаш. Буро тІагІолла е Шолхе гІолла. Онгушт ше улл тахан, шин даькъа екъаенна. Хил дехьа хІирий бах, хил сехьа — гІалгІай. 1992 шера хатар хилалехь, шинна къаман нах цхьана баьхаб. Лоалаха бахаш, шоайла дика-во декъаш, эшача новкъостала боагІаш, кхыметтел хьоалчагІа долча е саг веннача дІа-юха болхаш хьабаьхкаб. Бакъда сага дага дацар, иштта хатар юкъе нийслургда, аьнна. Хьо хІире, со гІалгІа яха уйлаш керта чу йоацаш, дукхача хана денз цхьана дахаш, хьадаьхкача къамашта юкъе цатоам эттар. Цун бахьан вайна дика довзаш да.

Тахан кІеззига кхыча беса да, укхазара вахара хьал а, лоалаха даьхача шин къаман юкъера гІулакхаш а. Нах, юха цІабаха, шоай фусамашка баха Іохайшаб. Берригаш бахабеце а, дукхагІбараш цІабахаб. ХьалхагІа, хил дехьарча даькъ тІа, хІирашца цхьан урамаш тІа баьха гІалгІай, керда лаьттан чІегилгаш а ийца, хил сехьа цІенош хьал а даь, берригаш а цхьана бах хІанз. Бакъда атта дацар из вахар дита. Хала ханаш яр нах Онгушта цІаболхаш хиннараш.

Укх юртара арабалалехь, гІалгІай биъ бІаь шовзткъа итт дезал бар, хІаьта къаьсттача нахага диллача, уж кхы а дукхагІа бар, хІана аьлча хІара дезале 6-9 саг воацаш бацар. Таханарча ден цига цІаваха вахаш ва цхьа бІаь совгІа саг. Диканга сатувсаш, халонаш тІехьаюташ, толашагІбола юртара къонахий хьалчугІертар шоаш баьхача фусамашка, царна тІехьа латтар кагирхой а. Сона дагайоагІа из ха тахан санна. 1999 шу дар из. ДІаювцарах саг ца тешшал чІоагІа халонаш яр кІал бахача лоалахоша-хІираша духьалйоахаш хиннараш. Иззал чІоагІа вІаший цадезача даьккхадар политико, шоайла барт болаш даьха ши къам.

Мочкъий-Юртарча гон тІа уж нах, ден а бийсан а дІа-юха ца къасташ, лаьтта ханаш, хетаргахьа, сага йицъеннаяц. Нах юхабаргбоацилга хайча, кІеззига кІаьдделар из хьал. ЦІабаха пурам делар наха, цига Іе моттиг ярашта. Моттиг яле а еце а, нах цІабаха кийча бар, цудухьа хІанз шоай юрта бахаш ба. Цу хана массанена хьалхалаьттарех бар Даскенаькъан Идрис, Буружанаькъан Ахьмад, кхы а боккхагІбараш. Уж бар, 1959 шера Сибрера цІабаьхкача хана денз, цу юрта баьха нах. Цу хана а иштта нийсделар. Сибрера юха мехка баьлча, хІираша дІалаьца хинна шоай фусамаш мукъайоахаш, дукха къахьийгар цар. Лучо хьалуш а ца лучо дохкаш а, юха лаьтташ хьа а лийца, баха Іохайшар. Укх наькъа а иштта дар этта хьал. ХІара дийнахьа вай ГІалгІайчен Іаьдало, мах боацаш, царна лаьрхІа Онгушта хьалъухийтар автобусаш. Цар таро хилар кІезиг-кІезига шоай йохаяьча фусамашка лостам бе, коа-карта кулг тоха. Цу юххьанцахьа нах цІаболабеннача ханашка, цига цанийсвеннар тешаргвоацаш, унзара моттиг яр из. ТІаяьнна йоархІаш, Іохийрца цІенош, деха наькъаш. Нах ца баха моттиг мишта хул кхетаде хала дац. Бакъда цу халонех кхерабенна юхабаланзар нах. Цу хана шоашта чубаха дезала цхьа вагончик елча, боккъал башха боахам шоашта Іооттабича санна гІадболхар. Уж цІакхувлаш хиннача ханашка, со а кІезига нийсъяланзар цу юрта. Дукхача наьха уйла-нигат хайра сона. ЦаІ вокхан тІехьа цІаболабелар уж. Цу хана юрта юкъе ши-кхо вагончик латтар. Цу чу дІатарлора уж, сарралца шоай балхаш деш, сарахьа юхабоагІар гІалгІай мехка. Даим цхьацца тІахьожаш Іаьдал а хулар. ХІара дІаловзаш бола ког Іаьдала теркама кІалха бар. Юрта хьалчувоаллача, лаьрххІа йола салтий пост латтар. Цхьан дийнахьа, цу юртарча наха дехарах, юртара гІалгІай кашамаш дІаязде эттар тхо съемочни тоабаца. Геттара чІоагІа гІар яьлар тха, цу ханарча Іаьдала болхлошца. Цар тхогара дІаяздеш йола камера хьая йоахар, тхо из дІаяла йиш йолаш дацар. Къовсам баьлар тхона юкъе. Буро тІарча милице отделе Іочудигар тхо дерригаш а: оператор, режиссёр, водитель. Унзара ханаш яр. Нах шоайла дорхеи даьреи бар цу хана. Цига цхьацца лоткъамаш деш тхо дагІаш, мичахьара воагІа ца ховш, гІалгІайчера цхьа хьаким чуваьлар.

Онгуштарча юртхоша, телефон теха, хьалвийхавар из. Бакъда цул тІехьагІа-м къамаьл кІаьдагІа дийрзар хІирий хьакимий. Иштта хала ханаш яр Онгушта нах цІаихараш. Дале а, дог ца эккхаш, кІаьд ца луш, хІара денна урамаш цІендеш, ковнаш мукъадоахаш, къахьегаш бар нах. Буружанаькъан, Даскенаькъан, ГІанажанаькъан, Эсамарзанаькъан, Тоачанаькъан, Хоаной, Котанаькъан, Мейренаькъан, кхы а дукхача тайпай нах бахар Онгушта, хатар хулача хана. Цу хІара тайпан шеший къонахий бар, лоархІаш а, цІераш яьржа а, динах боахкаш а. Цар деналах, цар яхьах, цар дикалах хьалйизар еррига юрт юха а. Тахан доккха дика да, уж цига бахаш хилар. Вахара хьал а тоалуш доагІа. Селхан хиннар кхоана доацаш, ха ма йий вайна латтар. Цунна тара да Онгуштарча наьха вахар. Селхан халонаш нийслуш хиннаяле а, тахан аттача даьннад ала йиш я цар вахар. Хьанна дагадар иштта хоза боахамаш юха Іодахка, урамаш хьалдузаш нах баха Іоховшаргба, аьнна. Цох кхетаду вай, ше ваьча, кхийнача моттигацара, ший Даьхенцара безам сага мел чІоагІа ба. Укх юрта хьалчуваьлча, доккхий хьалдаь керда цІенош, лостам баь урамаш, урамашка гІолла удаш, ловзаш лелаш бераш бІаргадайча; дог паргІатдоал. Самукъадоаккх укхаза ІодоагІача хин тоатоло, гобаьккха латтача хьунагІара хьадоагІача цІенача фево, бІарго хьа ма лоацца латташ долча лоамий кортоша... Фуд цул хозагІа? Ханаш хувцалуш санна, вахара хьалаш а хувцалуш доагІа Онгушта. Керда хьалъяь сийрда ишкола, ший ханнахьа лелаш нах хьалІо кхувлаш автобус я, гІалгІай мехкара хьалъухаш, юрта амбулатори я, доал деча даькъ тІара администраци я. МоллагІа шоашта хьалхашка нийслуш дола хаттараш дІатІадахьа моттиг а Іаьдал а да. Хьалха санна доацаш, хІирашца а къамаьл хотталуш доагІа. Буро тІа баха а больнице, базар тІа баха а таро я укхаза бахача наьха. Цатоамаш юкъедувлаш, хІама дац.

Шоашка гІолла цІагІа шоай дезарех боахкача наха-м из эшаш дацар е хьалха е хІанз а. Наьха вахар дІахододаш да. ТІехьара тІа дезалаш совбоалаш латт юрта. Тхьовра укх юртара беха арабоалача хана бераш хиннарех, хІанз кхийна кагий нах, мехкарий хиннаб. Уж шоай аргІах дикача балхаш тІа ба. Лакхара дешар дийша, цхьацца хІама каралаьца, наха дІаде гІулакх долаш ба.

Замо ше хувц уж гІулакхаш. Тахан а Онгушта баха гІалгІай а хІирий а шоайла гІулакхаш дІа-юха леладеш ба. Дукха ба юрта гІалгІай мехкара хьалбаьхка бахараш, шоай керда фусамаш хьалъяьраш. Ди тІехьагІа маьршагІа доалаш латт цигара вахар. Иштта юха хьалйиза ловргдар кхыйола Пригородни района чуйоагІаш хинна юрташ. Тахан дукхагІа нах бахарех я Яндакъонгий-Юрт, Гадаборшакъонгий-Юрт, Мочкъий-Юрт, Шолхе. Юхейисараш, наха цІа а баха, хьалйизарга сатувсилга мара яц хІанз укх сахьате. Массадолча хІаман ший ха я, из ха хьатІайоагІаргья, Дала аьннадале.

Даьхенцарча безамах дола иллеш

ГІазданаькъан Ахьмад

ГІалгІайчен культуран вахаре маьтсела бетта (май) ялхлагІча дийнахьа Пхьилекъонгий-Юртарча культуран ЦІагІа хургья, «Вай иллеша Коталонга дигар!» яха Даьхенцарча безама иллей Республикан кхоалаг1а фестиваль. Из хетаяь я Сийлахь-боккхача Даьймехка тІема Коталонна. Цу фестивале дакъа лоацаш хургба республикан иллиалархой, иштта цига хургья шоай говзал гойта коллективаш, хораш.

Уж ба академически, эстрадни, халкъа иллеш доаха нах. Из кийчъер я мехка культуран Министерство, иштта Россе цІихезача артисткай Йовлой К. А. цІерагІа халкъа кхоллама ЦІа.

«Цу фестивале гуллургба итт шергара 15 шерга кхаччалца, иштта 16 шергара 25 шерга кхаччалца ха яьннараш. Цунна хьалхашка латта декхараш да: кхувш йоагІача тІехьен Даьхенцара безам совбоаккхаш бола кхетам балар, иштта Даьхе лораеш болча бІухой турпалал гойтар, шоаш хестабеш дола иллеш царна дІахазийтар а довзийтар а.

Фестиваль дІаяхьаро таро хулийтаргья, кхувш йоагІача тІехьенна ший къаман истории оагІонаш йовзийта, иштта ГІалгІайчен культурно-салоІама ха дІахьош йолча урхаллений кхоллама коллективаш цу юкъейоагІаш хилийта, Сийлахь-боккхача Даьймехка тІема Коталонна хетадаь цІай дІахьоча хана», — аьлар «Сердало» газетага Республикан халкъа кхоллама ЦІен кулгалхочо Котанаькъан Марема.

«Вай иллеша Коталонга дигар» яха Даьхенцара безам совбоаккхаш долча иллей фестиваль хІанз дІайолаеннай. Теша лов, из лакхача боарам тІа хургхиларах.

«Сомача книжкаех ма кхера»

Дунен халкъашта юкъерча книжкан денга

Іарчакханаькъан Сали

Хетаргахьа, книжкаша миссел вай даха Іомадеш, хьехамаш телаш, нийсача новкъа доахаш хІама хургдац дунен тІа. Уж сомагІа мел хул кІоаргагІа довзийт цар вайна гонахьара Іалам, нах, царна юкъера тайп-тайпара чулоацам бола гІулакхаш, оамалаш, хьашташ. Цудухьа аьннад гІорваьннача балкхарой поэта Кулиев Кайсына «Сомача книжкаех ма кхера». Уж дешаш мел нийса аьннад кхетадац къона волаш. Цу хана геттара сома книжкаш деша сабар таац, безам хилац; цхьабакъда ха дІаяхарца из уйла хувцалу, сомача книжкаша фу дувц хьажа ловш хул. Уж хьалхагІа мел деш, хьалхагІа Іомалургва аьнна хет сона саг вахар довза, кІайи Іаьржеи къоастаде.

ХІара сага дийша книжка — из цунна дайза вахар да. Пхи книжка деше, пхи вахар, итт деше, итт вахар довз цунна. Дунен тІа мел болча наха бекарга бетта 23 ди белгалдоаккх книжкани автора бокъони ди санна. Аз, укх тІехьарча ханага кхаччалца книжкаш къестадаьдац дикачарнеи вочарнеи, хІана аьлча моллагІа книжка деше а, кІеззига Іомадаь а хІама ца Іомадеш висац саг. Цудухьа сай кулга кІал мел нийсденна хІама дешаш хиннав со, технически кхолламца, исбахьален литератураца, Іилманца, Іаламца из дувзаденнадале а.

Лакхе аз аьннача тайпара, зІамига волаш кхераш хул сомача книжкаех. Ишколе дешаш волаш, Толстой Лев Николаевича язъяь «Война и мир» яха роман бІаргаяйча, хьан ешаргья из, аьнна хетар, сов сома цун ши книжка долаш. Ха дІаяхарца цу тІа сийлахь-воккхача йоазанхочо фу яздаьд ха безам шергара шерга дукхагІа хулар. Цхьан дийнахьа, уж шаккха книжка хьа а ийца, деша лаьрхІар аз. Сел хала а хиннадацар уж-м, цхьа кІира ха яьккхар аз уж дешаш.

ДукхагІа мел деш, кхы а дукхагІа чам, безам хулар цар тІа фу дувц ха. Иштта говзаме а наьха догьэккхаргдоацаш а яздаьдар уж. Юххера, дийша ваьлча, цу шинна книжкан (1400 оагІув) конспект язъе лаьрхІар аз, вешта аьлча, лоацца чулоацам, цун керттера турпалаш, метта хоза корчамаш дІаяздир. Уж книжкаш дешарах, дукха хІама хайра сона. Хьалха телевизора экрана тІа мара гуш ца хинна турпалаш, дийнбелар бІаргашта хьалха латташ мо, фильманна юкъе ца додаш мел диса хІама дайзар. Царех кІезига хІама а цкъаза вахаре накъадоал. Масала, иштта хайра сона Ростова Наташай говра цІи «Арабчик» яхаш хиннилга; 1812 шерарча Даьймехка тІема турпалхочо, партизана Давыдов Дениса цІай долча хана мара царгаш цІенъеш ца хиннилга; Наполеон тІавеча Москвах цІи техараш эрсий мужгий хиннилга, моастагІчоа хІама ца кхачийтар духьа; Кутузов, бийсан Іо а вижа, наб кхеташ ца хиннилга, хьалха тІемаш деш (Измаил йоаккхаш), кертах пхо кхийтта хиннаб цунна. Из бахьан долаш наб яйта нерв толхаяь хиннай, цхьаннахьа ваггІашехь тар кхеташ хиннай цунна; Наполеоно аьлан Балашова лерг озадаь хиннилга; графиня Ростова малхбоалерча къамий наьхаяр санна юхь йолаш хиннилга, Пушкина йиІий Марияй тайпан цІи Гартунг хиннилга а цун йІаьха керта кІеж хиннилга а; Пьер Безухов зІамига волча хана денз ший лоІаме вита хьалкхийна хиннилга, Петербурге во гІулакхаш леладарах, полице араваькхча хиннилга; Исуса тайпан цІи Навин хиннилга; «Австре тІема совета кхетаче йолча, австрийски инаралаша аьннача Іовдалча хІаманна жоп луш, Суворов боргІилгах Іаьха хиннилга», «Адама корта — масоний белгало» йолга, «кхо хІама — дуне кхолладенна кхо юхьиг — кІув, меркурий, тух», Пьера кулг бера тІехьашкенах тара кхелла хиннилга. Из хиннав моллагІа нах вІашагІкхийтта моттиг дийнъеш, цунна юкъербараш шоайла кхотабеш вола саг. Кутузовс дешаш хинна книжка хннад мадам Жанлиса «Рыцари Лебедя», Вольцогена, энжий когаш а хьедеш, дегазо делаш латташ бордаш долаш, хьатІавена, дайго кулг хьокхадолийташ Іочутеттай цун лаба. Бераша деш хул-кха из мо дола хІама. «Севостьянов Андрея цІагІа Совета совещани йолча хана, фусам-даь ялхлагІча йиІига Малашас дади оалар Кутузовх», Морела, денщика, масхамах хьакхан мерза хий оалар.

Мотт а ба цу романа тамашийна бІаьхий, сона чІоагІа хоза хийттадар цунна юкъера укх тайпара дешаш: «почта кхухьа говр санна кІаьдвеннавкх со», «Ерёма, Ерёма, цІагІа вагІавалара-кх хьо, хьай йоачІингаш а ирдеш», «инкал маьха Іургах чакхъяргья, вІаьхий саг ялсмала кхачале», «дерригa кхетаде могачо, шедолчоа гешт а дергда», «Тушин удаш лелар, ший мераж йІохаергацара (топпара гІаьленцара — І. С.) ца къасташ», «унахочунга хьажа, тхан пазаташ еча анена санна дика ховргдац цхьаннена а», «Пьера нах гуцар, цар маьжений лелар мара», «сесаг дагавала эш, устнана — салам-моаршал дахьийта, хьамсарча наьнал дезагІа-м хІама дац». Цу романа хозал-м йийца а варгвац.

Иштта ала йиш я Николай Васильевич Гогола «Мёртвые души», Фёдор Михайлович Достоевске «Преступление и наказание», «Братья Карамазовы», «Идиот», Михаил Евфратович Салтыков-Щедрина «Господа Головлёвы», Николай Лескова «Очарованный странник», Михаил Шолохова «Поднятая целина» яхача книжкаех а. Уж а, духхьал дийша ца Іеш, конспекташ яьяр аз моцагІа. ХІанз а йолаш а я уж. Дешача хана дукха хІама дагахьа дисац, бакъда дІаяздеча хана дуккхадар йІаьххача заман чухьа диц ца луш латт.

Тахан дукха дувц кагирхошта хьехам барах, тІемапатроитически кхетам балара х, Даьхенцара безам кхебарах. Укхаза са ала безам ба, книжкашта миссел из кхетам бала могаргдац цхьан имама, хьехархочоа, Іилманхочоа. Цудухьа кагирхоша исбахьален литература дешаргдола хІама вІаштІехьадаккха деза. Укхаза къаьстта дика масал хургдар аьнна хет сона Александр Фадеевс яздаьча «Молодая гвардия» яхача романах. Из Іодийшача кхоачам ба, берий дегашка доккхий хувцамаш де, царна шоай мохк безабалийта, тІема ханарча кагирхоех тара хилийта. Сона ховчох, из роман ишколан программанна юкъе да мотташ вац со. ЧІоагІа эшаш дар из къаьстта вай заман чухь. Цу тІа бувца Краснодонера хІетта ишкол яьккха баьнна кІаьнкаши йиІигаши, шахьар тІа чувенача моастагІчоа духьала тайптайпарча наькъашца тІом беш, вай эскар котдаккха гІерташ къахьегаш хул, шоаш боабарах ца кхераш. Иштта мара яккха йиш яцар цу тІем тІа котало. Кошевой Олег вар царна хьалха лаьттар, цун тешаме новкъостий бар Шевцова Люба, Мащенко Тося, Орлов Толя, Земнухов Ваня, Аратюнянц Жора, Тюленин Сергей, Громова Уля, Бондарев Саша, Борц Валя, Осьмухин Володя, Самохина Лика, Герасимова Нина, Рогозин Володя, Шепелев Женя, кхы а дуккхабараш. Барт бар царна юкъе, царна ховра шоаш фу бахьан долаш латаш ба моастагІчох. Барт хиларах дувцаш, Кошевой Олега оал: «Бакъда хьона, са воша, сийлахьа низ ба дунен тІа — цхьоагІон низ». Из барт хиннабецаре вай халкъа юкъе, цу тІем тІа котбаьнна хургбацар советски нах, цу коталонна юкъе доккха дакъа да цу ханарча кагийча наьхеи мехкарийи. ХІаьта царна духьаллаьтта моастагІа мел къиза хиннав вайна массарна ховш да. Цунна тешал де цхьа-ши масал доаладергда вай унтерца Фенбонгаца дувзаденна: «Унтера Фенбонга бІаргашта юккъе тепча техар Фёдор Фёдоровича», цо дерзанча дегІа тІа доккха лента леладеш хиннад, лувчаш мара Іо ца доаккхаш, из хьалдизза ше боабаьча наха тІера хьаяьха дошо хІамаш хиннай цунга, тІом чакхбаьлча, вІаьхий хинна, ваха дага хиннав из.

Фадеева романа турпалий денал, майрал, хьаькъал эшаш зама я тахан вай дахар а. Цу тайпара кагирхой ба вай къаманна юкъе, царех хиннав аьнна хет сона Украинерча СВО ший са дІаденна Хамхой Адам, Вешкаранаькъан Заьлмаха, Келаматанаькъан Мухьмад, цу тІема юкъе дакъа лоацаш хинна Доврбиканаькъан Хьасан, ЧІимхьилганаькъан Казбек, кхыбараш. Уж санна турпалаш дукхагІа хилча, дика хетаргдар. Со укхаза ала гІертар да, турпалаш кхебеча даькъе йоккха моттиг дІалоацаш хиннад литература, тахан а хила деза из иштта.

Книжкаш бе-бе чулоацам, лостам болаш хул. Масала, уж хила йиш я Іилман- гІордаьнна, исбахьален, методически, дешара, технически, иштта кхы дІахо а. Уж а хул сома а, дукха хІама довзийташ а. Цхьан дийнахьа Наьсарерча районни библиотеке со чувахача, хІанз а хьалъоттаданза, хІетта хьачудена истола тІа латтар керда книжкаш. Уж довза хьежар со. Эггара сомагІа дар царна юкъе «Кинон 100 шу» яхар. Из хьаийцар аз, деша дага волаш. Иштта са теркам тІаэзар «Эрсий балет» яхача энциклопеде. Уж ши книжка дахьаш чу а вена, бокъонца уж дийша а дийша, цар конспекташ оттаялца, цІагІара аравалaнзар со.

Кинох дола книжка дешаш, сона хайра тІехьарча бІаь шера дерригача дунен тІа эггара дикагІдола исбахьален фильмаш малагІаш хиннад, цар режиссёраш, керттера йовхьамаш ловзаяь артисташ малаш хиннаб. ЦІаккха сайна ца хезача кинематографий цІераш гучаяьлар сона, кино вай мехка хьангара а сенгара а дІадоладеннад хайра. Тахан а каст-каста хьож со сай конспектага. Цунна юкъе гу сона режиссёрий тайпан цІераш: Ханжоков Александр Алексеевич, казакий бІун эпсар хиннав из, цун наьна ший кинотеатр хиннад, российски кино хьакхелларех ва из, 1917 шера Соче студи хьаяь хиннай цо, 1920 шера доазол арахьа дІавода, 1923 шера юха цІавоагІа; Калюжный Алексей ва монтаж яра эстетика кхеллар, масала, наха тІехьа лела камера; Старевич Владислав, цо вай мультепликаци дІайоалаяьй; Джолсон Ол — из ва эггара хьалха оаз йолаш дола кино даькхар, «Джаза иллиалархо» яхаш хиннад из; Нам Чжун Пейк ва эггара хьалха видео кхеллар, 1963 шера тушола бетта 11 дийнахьа хиннад из; эггара хьалхара фильмфаьлг «Илья Муромец» яхаш хиннад (1956); Кански кинофестиваль эггара хьалха хьаяьр хиннав Робер Фавр ле Бре (1946); Корда Александр хиннав «Лондонфильм» кхеллар, Оболенский Леонид хиннав эггара хьалхара дийша звукорежиссёр, и. кх. дІ. Дукха хиннаб дунен тІа цІихеза режиссёраш, царна юкъе го йиш я Деллюк Луи, Кассаватес Джон, Кубрик Стенли, Казан Эмма, Курасава Акира, Кулешов Лев, Коппала Френсис Форд, Спилберг Стивен, Тарантьино Кавентино, Кустурица Эмир. ХІаьта актёрий цІераш-м йийца варгвацар, сов дукха йолаш, царна юкъе я Вивьен Ли, Кларк Гейбл, Маре Жан, Дитрих Марлен, Денёв Катрин, Пикфорд Мэри, Торрес Лолита, Фред Астер, Коннери Шон, Бабочкин Борис, Чарли Спенсер Чаплин, Монро Мерлин, Самойлова Татьяна, Сталлоне Сельвестр, Урбанский Евгений. Вешта аьлча, дувцар кино дале а, уж шеддола хІама сона довзийтар цхьа книжка дар. БІаь шера мел хинна лоархІаме хІама чулаьцадар цо, хІаьта кинога гІолла из довза дийзадаларе, дуккха шераш даха дезаргдар са, лакхе мел дийцар дайза ца волаш. Иштта тешаме, хьаькъал долаш новкъост ва книжка яхар.

«Фу хилар аз дена хиннача «Эрсий балетах»? Дийшарий аз дувцаш дола книжка? Деша а дийшар, конспект а оттайир. Цудухьа хІанз массехк оагІув Іойийшача хов сона, малаш хиннаб балета цІихеза артисташ, малагІа композитораш ба балеташ кхеллараш, миштай цар кхеллача ашарий цІераш, миштай балета юкъе кулгашца, когашца, дерригача дегІаца гойтача хІамай цІераш. Масала, эггара хьалхара балета спектакль вайцига гойта хиннай паччахьа Алексей Михайловича фусаме 1875 шера саькура бетта 13-ча дийнахьа, «Орфейх йола балет» яхаш хиннай из. Фу яхилга да хайнад арабеска, балансе, ассамбле, баллотте, бурре, курю, амбуате, кхыдараш. Къаьстта а теркам тІаозаш дар композиторий кхолламаш, гІорбаьннача балета артистий вахар довзийташ дола дакъа. Масала, «Снегурочка» кхаь композитора язъяь хиннай: П. Чайковске, С. Прокофьева, А. Глазунова. Артистех а да энциклопеде тІа теркам тІаозаш дола хІамаш. Айседора Дункана бокъонца йола цІи Изадора хиннай. 1922 шера Есенин Сергейга маьре енай из, 1924 шера цунцара къаьста а къаьста, Россера дІаяхай. ХІаьта 1927 шера Ницце еннай из, ший фоартах хьерча йІаьха шарф машена чарха юкъеяха, цо из дІаозарах садикъа. Вешта аьлча, Есенина шийдар санна тамашийна, дукха хаттараш дита хиннай цун Іоажал а.

Са теркам дикка тІаозаш хилар Нуреев (Нуриев) Рудольф Хаметовича вахар а. Из ваь хиннав 1938 шера Иркутсканна юххерча Раздольная яхача цІермашена станце. 1961 шера Париже гастролашка вахача хана, Малхбузехьа Іийнав. ВІаьхий саг а хиннав ала мегаргда цох, ше мел даькхха рузкъа ший когашца даькхха саг хиннав Нуреев. Цун каш тІа улл цхьа ший тайпара, бошабергбоацача тайпара говза хьабаь кІувс. Сона новкъа долаш цхьа хІама нийсделар укх книжка тІа. СССР халкъа артист, Социалистически Къахьегама Турпал, дуненна вовзаш вола нохчий халхарча ЭсембаевгІар Махьмуд вІалла хьоаха а ваьвацар «Эрсий балет» яхача энциклопеде тІа. Бакъда цун цхьан оагІон тІа хьоахадаьдар Пермера театр а цига къахьегаш хинна вай мехкахо Оздой Хоасбота Муса а. Цул тІехьагІа из къахьегаш хилар вай республике, культуран министр волаш. ХІанз, сона хезачох, из селий мехка болх беш ва.

Дика книжкаш дукха да. Цхьаннахьара дийшар аз, эггара дикагІдола дунен тІара книжкаш деша, сага 250 шу дезаргдар аьнна, дийнахьа-бус цар тІа вагІаш хилча. Вешта аьлча, дерригa дика книжкаш дийша вала йиш яц, дукха кхеллад уж бебеча ханашка.

Книжкай денца дезду автора бокъоний ди а. Цох лаьца дувца хало да, автор кхыметтел ший книжка лерттІа арадаккха а бокъо йолаш вац вайцига, хІана аьлча дика книжка арадаккха дукха ахча деза, цу тайпара таро берригача авторий яц. Цул совгІа, цар фу язде деза, фу язде дезац яха хьехамаш де гІерташ хул цунца вІалла гІулакх доацаш бола нах, шоаш яхар чакх а доаккх цар, вай мехка цензура яц аьнна Конституце тІа дІаяздаьдале а. Закон дале, вай мехка из дизза кхоачашдеш хилча дика хетаргдар сона. Книжкаца гІулакх мел доагІа нах (царех вІалла пайда ца эцаш бола нах дунен тІа хуле тамаш я), даькъалабувца ловра цу хозача, хьаькъалерча цІайца, къаьстта а царех ба библиотекай болхлой, вай йоазанхой, ишколашта книжкаш язду Іилманхой.

Керттердараш лораде

Нахацара гІулакх лорадеш вахаро хьахьокх сага юхь

Обойнаькъан Фатима

Вай даьша тхьовра денз оалаш хьаденад, нахацарча хьа лерхІамо, эздело дІахьокх хьа юхь аьле. Іа хьайна гонахьарчарца леладечо оттабу хьона боаггІаш бола мах! Цул нийсагІа аьнна хІама хала йиш йий, аьле хеталу... Нахах эхь хеташ воацар, ший мах боабаь саг ва! Новкъа лелача «газелашца» дІа-хьа ухаш болча дуккхача наьха кер чу Іайна, хьоггехь тІехдаха латтача хІамах ала ловра сона. ДІаьхача шерашка хІара денна новкъа лелача газелашца, автобусашца балха ухаш бараш вайна юкъе кІезига бац.

Іан денош латтача хана гІорабеш, ахкан ха хьаэттача дом буаш, йІовхал ловш дІаух иштта къахьегарий денош. Шийлача ара гІораваь латтача сага «хах» аьле хеталу, йІайхача «газела» чу дІачухайча, бакъда, вай наькъашка лелача машенашта юкъе атта нийслургьяц цу тайпара моттиг. Ша баь кораш долаш, массе моттигашка гІолла чубетташ шийла Іан мух болаш, хул хийла яй хьаотташ йола «газель». ХІаьта, хІанзара йІовхал хьаэтта ха теркалйича, демах хьалдизза хулача гІандаш тІа пІелгаца сурташ а дохкалургда хьона. ХІара дийнахьа дІа-хьа ухача наьха са лаьцад цу гІулакхо, бакъда мичахьа, хьанга латкъа беза, малагІа оагІув оарцагІбаькка, из хьал меттадоаладергдар хацкх. БархІ гІанд дагІа дезача машена чу тоІІадий, кхойтта гІанд дегІе аравоалача «газела» даьга из гІулакх хатта саг вац-хьогІ укх мехка, аьле хет... Геттара дом айлуш ха я бІаьсти.

Ара мух латт, тишача, цхьан хана «Зокха чу» яьххача беса, скотчаца чІоагІйича санна йолча «газела чу» хьалйиззе дом уллаш хул. Сийрда барзкъа тІадувхаш цу чу ваьгІа Іоваьнна саг-м, тІаювхача хІамай бос кхы тайпара болаш хул. ТІаккха, иштта болаш, шоай балха дІабаха беза наьха.

Хийла оалаш хезад-кх сона, сийрда хІама тІаювха йиш йолаш мичай уж вай «газелаш», сийрда барзкъа тІадийха араяла хьагаш лел-кх со, аьле. Геттара чІоагІа раьза йоацаш, къамаьл дир цкъа МагІалбике йодача «газела» тІа хьалтІаяьннача кхалсага кондукторга. Ди дикка сайрангахьа леста хиларах, хьатІахайра из кхы де хІама доацаш.

«Наьсарера МагІалбике кхаччалца яха еза машен мишта йоалийт оаш новкъа, ер тайпара хьал чудолаш? Гаьна моттиг ма йий тха даха дезар, цига дІакхаччалца укх чура дом буаш дагІа дезаций тха? ЧубагІача нахах эхь цахетар мара хІама дац из», — яхаш, къамаьл дора, цу гІулакхо дикка сатем боабаь хьайоагІача кхалсага. Цо из дІадоладарах, майрабаьнна нах а, гІадбаха, бехкаш даха болабелар. Кондуктора шийга, нах раьза бац хьа машен бІеха я, яхаш, аьлча, велавенна, нанес пенси Іоадича цІенагІъяр эцаргья аз, аьнна, дІаюстарваьлар вІалла а цу чу багІача нахах эхь, бехк хеташ воаца «газела» да.

Ше да вола хІама цІена, хоза ца леладар, Дала шийх къахетам баь хьаденначунцара хьурмат доадар да! БІарччача дийнахьа нах дІа-хьа кхувлаш хийхка машен, шоллагІча дийнахьа новкъа мишта йоаккх, цІен ца еш. Цу машенаца хьайна, хьай дезала напагІа доаккхаш лелаций хьо?! Мах боацаш мича кхувл Іа нах дІай-хьай. БІарччача дийнахьа тІабижа дом дІабаккха, кІалхара кІийле йила-м безац боккха къахьегам. ЧубагІача нахах эхь хеташ, царцара эздел лорадеш волча сага демаша яьккха машен болх бе арайоаккхаргьяц!

Ишттабараш а ба вайна-м, цхьа наггахьа мара нийслуц-кх уж. Хийла, иштта бІеха йолча машена чу дІачухьежача, чу ца ховшаш юхабоал-кх нах. Бизза мах хьаэцаш хье болх беш лелаш вале, хьайгара дІадоагІар а лерттІа хилийта! Хеталу, ванагІа вІалла из хІама теркалде бехктокхаме оттабаь нах бац вайцига аьле... Ший юхь лораеш вола саг, ший дегІаца лерхІам лелабер, наха юкъе эздий гІулакхаш мара шийгара ца гойташ хул. Сагота болх бацар из-м, яхаш, кулг тесса, нахацара лерхІам боабаь лелар, эггара хьалха шийцара лерхІам боабаь саг ва. «Газелаш» хехкача наха юкъе газет дешараш бале-м, хийла даьна ше вовзаргва! Хозадар хоза да, яьхад вай даьша. Уйла е вай, тахан лерхІам ца беш дитача хІамай!

Уйла цаяро кегадаьд шун вахар

Боккъал ма доаде укх метта дозал, кхоанарча вахаро бехктокхаме оттадергда шо!

Кхузанаькъан Сафийя

«Са наьна меттах ка ма етта,
Ма гІерта цун дозал доаде,
Са наьна меттала барт ма бетта,
Ца гІерте вахар толхаде...
Са мотт ба хьона ховха зизилг,
Бер санна сона боча ба,
Са наьна мотт ба нокхара мозилг,
Са дега модз кхухьар из ба!
Со гІалгІай меттаца дІатхьувсаш,
ГІалгІай меттаца сомаювл!
Сай наьна меттала Даьла вувцаш,
Салам телаш, наькъ тІа ювл....

Массехк шу хьалха, сай меттацарча безамо дог ураоттадаь ягІаш, айса язъяьча байтаца дІадоладе лов сона таханара йоазув. Уйла е хьо эттача, цхьа йист лаца ца могаш, цу уйлаша хьо вІашкаваххьал хІама да-кх тахан цхьаболча наха гІалгІай метта тІаоттадаьр! ВанагІа, уйла хІана яц-хьогІ цу наха, Дала ше хьакхоллаш сица кхелла, шийна беннача меттацара лерхІам боабар, ийрча, во хІама долга! Ай, фу хила йиш я хьона Кхеллачо беннача меттал хозагІа, ях аз царга! Цхьа хІама-м хов сона, яхь, сий, эздел яхача дешай кІоаргал, дозал довзаш волча сага кер чу уж мо дола хІамаш даржаргдоацилга. Ер-м вай тахан хьалхара дувцаш дац... ХІара денна хІана дац аьнна, газеташка, телевидене, кхетаченашка гІолла, даггара мухь бетташ, дувцаш хьадоагІаш да дуккхача шерашка. Алал, малагІча мугІаре оттаве воагІа, ший къаман мотт ца а бувцаш, цул хозагІа хеташ, цул чІоагІагІа безаш, кхы мотт бувцаш лела саг?! Сога хаьттача-м, эггара кІалхарча лагІал тІехбоаккхаргбацар цо ший ког! Вайна массанена хІара дийнахьа гуш, цхьабарашта къувлаш, гІайгІа е езаш; цул доккхагІа хІамаш дукха дар укхаза-м, аьнна, цхьабараша кулг тоссаш латташ да из хьал. Дог ца лазарий къамаьл да шоллагІдар! Бераш долча цІагІа телевизораш латт тахан, чура хьалувш итт мотт болаш. Кхыча меттала долча мультфильмашка, фаьлгашка хьежаш, бІарча ди дІахьу цхьадолча бераша. Дийнахьа а бийсан а йоагаш латтача телевизора хьалхашка наьна меттал мел дар ца хозаш ягІа тІехье мичахьа кхоачаргья, дукха уйла е езаш гІулакх дац. Цхьа дош тувла ца долийташ, цІена кхы мотт бувцаш латтар сона йовзача цхьан кхалсага ишколе ваханза вола кІаьнк. ЧІоагІа цецъяьлар со. Берий беша ухаш воацилга ховра сона из, тІаккха мичахьара хьаийца бувцаш ба цо из яха хаттар эттар.

— Телевизорага хьежаш, Іомабаьб цо из, — аьлар, цхьан доккхача даржага из кхаьчача санна доккхал деш, нанас. Мультфильмашка хьежаш вагІа из бІарччача дийнахьа.

— Ай, из лерттІа хеташ мишта лел хьо тІаккха?! Цхьа дош мичад хьа берий багара, гІалгІай мотт лебеш. Кхоана, лаьрххІа цунна наьна мотт Іомабе оттаргья хьо... ЧІоагІа харцахьа хІама да хьона из. ГІалгІай меттала ма дий хоза фаьлгаш, царга хьежийта, — аьлар аз. Ший мотт а дикагІа шаьрбергба хьона, ишколе вахача а аттагІа хургда.

Аз яхари, сона хетари вІалла лергах хьокхадаланзар, ший меттацара яхь ехкача сага. «И-и-и, царга-м хьажа тигацар цар! Уж хоза хетац царна, сакъердалуц царца», — аьлар. Ма къа да-кх иштта ноаной болча берий, аьнна, хетаделар сона. Нанна, даьна иштта мара безаш ца хилча, мичахьара Іомаде деза цу беро из ший мотт лархІар?! Тахан дуккхача дезалашка латташ сурт да из! Цул а доккхагІа долча цхьаькха хІаман уйла яц вай! Харцахьа вІашагІдехкача цхьаццадолча мультфильмашка хьа ца хьокхаш, ца дувцаш хІама дац! Цар чу дувц, шийна ца везача сага сихьар дар, из деш доахка бераш а хьахьувкх. Ширкалах хьалдизза да уж! ЛаьрхІа из гІулакх теркалде шо Іоховше, гуш да деррига а. Цу чура цхьа хІама тувла ца долийташ, хьежаш дагІача бераша хьалоац, иштта аьлча, цхьа хІама хул, иштта дешаш оалаш дІахьоарчаяь цхьа хІама дІакхессача, сихьаро вайна деззача беса деррига хьахулийтаргда, яхаш. Из цу чу дувцар хьа а хозаш, цох харцахьа хІама ца хеташ, фаьлг мара бацар из-м, яхаш, лел тахан дуккхабараш. Ай, уйла хІана яц вай, мотт хьабувца долалушшехь, хІара денна, Іуйран денз сарралца цу къамаьлашка ладувгІаш, хьежаш, цу чура хІамаш хоза хеташ, хьаийдеш дагІача берах фу хургда-хьогІ, аьнна? Ширкал яхар, Даьлах новкъост веттар ма дий! ДІахо мел долча кьиношта гешт дича, къаьстта из къа Дала ше гештдергдарех дац, аьнна, хьа ма йоахий вайга ший аяташца! Ший бІаргашта гур мара, кхы укх дуненах хІама кхетадеш доацача мискача бера цу чу дувцар нийса а хоза а ма хетий... Ма воча хьале латтккх, иштта мара тІахьожам, теркам боацаш дита бер! Зийнадий оаш, берашта духхьал уж фаьлгаш мара хоза ца хетилга... Даьла вувцаш, Цун низи дини дувцаш, беркатедар хьалхадоаккхаш долча хІаман тІехьа дезал кхебеш хилча, кхоана елхаргьяцар нана. «Кхийра нана йийлхаяц» яха кица кІоарга маІан долаш да, кхетаде низ болчоа. ГІалгІай мотт ишколе хьехаш йолча цхьан кхалсага дийцар сона ший балха нийслуча хІамаех.

ГІалгІай меттах йола урок Іома ца еш, хьаух хьа бер, цІагІа хьехар де цунна, аьлча, нанас аьннар деррига кІалдихьа да: «Сенна еза цунна из гІалгІай метта урок. Селлара лоархІаме яцар из-м, фу ду цох?.. Цунна ховр тоъаргдолаш да». ГІалгІай метта уроках хьачу ца ухаш, лийнначе цхьаькхане нана хьайийха, лоткъам дІабича: «Цун езаш-м яц из урок, цудухьа ахац из дІачу. Кхыйола предметаш дика хайча, из хайнаяц аьнна сагота дацар тхо», — да наьна жоп. Из да вай ираз довр! Из да яхь яхача хІаманца бувзам цахилар! ЧІоагІа дог деха яр, дуккхача шерашка наьна мотт хьехаш хьайоагІа хьехархо. «Ишттадараш дуккха а нийслу сона сай балха тІа», — яхаш, латкъаш яр гІалгІай метта кІоаргаленаш тохкаш, царех ше ийца пайда къаман кхувш латтача тІехьенна юкъе боаржабе гІерташ, цу хІаман дог дІаденна кхеста саг. Инстаграмм яхача оагІон тІа, шоайи шоай дезалийи вахар дерригача дуненна гойташ йола блогаш лелаеш, дукха кхалнах ба вай. ДукхагІча даькъе, эрсий меттала мара къамаьл диц цар шоай берашца. Харцахьа аьнна дош тоадеш, иштта ала, яхаш, хьалхадоаккхаш ягІа, шийга хаьттача, эздийча оагІорахьа тІехье ураоттаеш йоалла нана. Хаттар, жоп кхы мотт бувцаш хул, йоагача телевизор чура хьалувраш, дешаш дола книжкаш, фаьлгаш а иштта да. Геттара чІоагІа шоай вахарера хІама тоаделча санна хеташ, хул уж нах... Ай, фуд вай укх меттá тІакхоачадаьр?! Дала хьайна совгІата бенна хьай мотт дІа а тетта, хийрача къаман мотт хьа а ийца, из дега мерзбаь, лелар эхь деций, доакъазал еций?! Ай, бита наьха мотт царна лебе! Царна беннаб из Дала, хьона кхыбола мотт беннаб! ЦІена гІалгІай мотт лебеш вагІача сагага-м ди, бийса ца къовсаш, ладувгІа догдоагІаш ма хулий! Ший хІаман хам ца беча сага фу тІадилла мегаргда?! Цу мугІарерча наха кхетадац, кхоана, тІехье ураэтта, шоаш къоаналгахьа лестача, белха безаргболга... Мотт оаш хийрабаькхача, цунца хийрадоал шоана деррига къаман гІулакхаш. Тхьовра денз, халача ханашка шоаш каг ца байташ, даьша хьадена хоза Іадаташ, эздий, беркате гІулакхаш, оамалаш лорае, цар сий де чам хургбац шоана къаман мотт Іобилларий. Меттагара долалаций деррига а?! Наьна мотт къаман гІулакхий корта беций?! Къувсараш дукха ба тахан. «Эрсий мотт ба цІена ха безар, наьна мотт-м ишта а хьаІомабора», — оалараш дукха бетталу вайх. Мегаргда, наьна мотт-м лаьрххІа лорабе ца гІийртача а, ше хьаІомалу аьнна хете, Іохал, Іайха из хьехам луш кхебаь дезал а хьайца Іоховшабийя, гІалгІай меттала книжка дешал е цхьа зІамига йоазув дел. Тхьовра, ер мотт хьакхоллаш, цун хьал тоадеш баьхкараш мухь теха белхха сурт хургдар оаш хьахьокхар. Байнабий шоана, йиъларгІча, пхелагІча классашка деша дагІача шоай берашца цІагІара болх бе хайшача, хІара дийнахьа вахаре нийслуш долча хІамаех, ер фу яхилга да, из фуд, яхаш, телефонаш етташ, гаргара мел вар оарцагІакхувлаш багІараш. Эхь-м дар вайна Даьлах, укх метта абат хьакхоллаш баьхкарех, гаьнарча СибрегІа Іаьдалах лечкъаш, шоай синош кІалъувттадеш, ах бийса яьлча вІашагІбетталуш, къаман мотт наха хийрабалар кхераш, дуккха халонаш ловш къахьийгарех. Дунен хІама довзача сага ховш ма дий, лора ца деш дитарах, ца дувцарах, тІехьен юкъе ца доаржадарах, укх дунен тІара дуккха метташ, лар йоацаш, дайна дІадаьннилга. Къа деций, шоай мотт мишта хиннаб ца ховш, хийрача къаман наьха мотт хьаийца, из лебеш леларий? Дог лазараш, тахан цхьацца наькъаш хьаийца, къахьега гІерт. ГІалгІай меттала фаьлгаш дІаяздеш, вай берашта юкъе уж доаржаде, мерздалийта гІерташ, болх беш боахк яхь дег чу кхеяьраш. ХІаьта, цхьаболча наха хьакхелла ширках, сихьар дувцарах хьалдизза дола фаьлгаш шоай цІагІа хоаддадаь дІа а къайла, шоай берашта къаман фаьлгашца чам чуболлийта хьажа безараш уж кхедеш латта даьй, ноаной ба.

Ший мотт ца беза саг, юхь ехка саг ва! Жовхьар санна лорабеш, хьай цІенъюкъе из боахабе декхарийла ва хьо! Кхоана Іайха кертах каеттаргйолга, тахан кхетаде деза Іа! Даьла къахетамца тоалулда вай метта хьал! Нийсача наькъ тІа доахалда вай Кхеллачо!

ГIалгIайче хургда кадеташта лаьрхIа концерт

Гаьгенаькъан Мартина

Паччахьалкхен филармоне, ГIалгIай Республикан культуран Министерствон новкъосталца, Лоаман кадетий корпуса лаьрхIа концерт кийчдеш да, аьлар «Сердало» газетага концерт вIашагIделлараша.

«Кхетаче дIахьоргья бекарга бетта 27-ча дийнахьа 15:00 сахьат даьлча. Из дIаяхьа лаьрхIад Цхьорой А. Д. цIерагIча ГБОУ КШ «Лоаман кадетий корпусе».

Программа дIахьош, сцена тIа баргба: «Везар» яхача иллеца БIарахой Люба, «Ва нана» — Хьоашаланаькъан Лолита, «Бегашта илли» — Йовлой Хьава, «Ловзар» — Базорканаькъан Зара, «Са илли» — Горчхананаькъан Залина, «Халхавоал хьо» — БIарахой Макка, «Эггара дикагIдола ди» яхача композицеца — Абаьданаькъан Iалихан, «ГIалгIа» — КIанташанаькъан Джабраил, «Боалий безам» - Акхасаганаькъан Мовсар, «Ма ала» — Барханой Заьлмаха, «Дегабуаме Кавказ» — Балайнаькъан Iаддал», — аьлар хоамо.

«Къаьстта хьажархой гIадбугаргба «Дека илли» оалача кхалнаьха тоабо, шоай «Мехкарий илли» яхача ашарий композицеца. Концерт дIахьоргда «Пушкина картах» йола Федеральни программа кхоачашъеш», — аьлар Пушкина картах керттера говзанча волча Султиганаькъан Ахьмада.

Хьо могаш вале, хьа цIий наха накъадаргда

Шоашкара дика гIулакх гойтараш

Батайнаькъан Хьава

Бекарга бетта ткъоалагIча дийнахьа, Россе гIолла дездеш да цIий дIачулучун (донора) ди. Из ди цIий дIачутеларашта шоашта хетадаь да хьалхарча аргIагIа, цар, мах а боацаш е цунах шоашта хIама а ца хулаш, наха долча новкъостала деш да из. Цунах тийша дукха нах ба вай больницашка, цудухьа цIий дIачулуш волчунна мел чIоагIа маьл хул, цунах дувцилга а дац.

Иштта лораша а дукха къахьег цу даькъ тIа. ЦIий хьачуэцар цхьа моллагIа болх бац. Вайна дика ховш да, из мел чIоагIа лоралуш бе безаш ба, даим станцера санитарни хьал тIахьожам болаш хила деза, аппаратура, цIий дIаэцара эшаш йола техника ший лаьрххIача мугIарера яла, болх саций-та йиш йолаш яц, массанахьа цIена, цхьа хIама юкъе ца дуташ, хила безаш болх ба из.

ХIара шера Россе цаI ах миллион саг цIий тоха дезаш хул. ЦIий а цунна оттама дакъа а эшаш хул онкогематологе лазар долча унахошта, царна юкъе дукха бераш а да тахан, лазар долаш, уж препараташ эшаш хул бераш даьча кхалнаха, машенаца боагIаш новкъа хьовзам хиннача наха, цIий ца техача баргбоаца лазараш долчарна.

ГIалгIайчен республикански цIий тохара йолча станце лаьрххIа бола болх дIахьу цу тайпара цIий хьачулуш бола нах лохаш а уж тIахьехаш а. Массахана «Хьалсага хьай дог» яха акци дIахьу цар. Цу лаьрххIача дийнахьа донораш меттел, кхыбола цIий дIачудала безам бараш а хьабоагIа станце.

Уж ба новкъостал де кийчабараш, къахетамебараш. Донор яха цIи, из духхьал цIи хинна Iац, цо наха пайда бахь, иштта шийна а накъадоал цо деш дар. Цул совгIа, цIий дIачулуш волчунна ший а дукха лазараш юхатох, цо таро хулийт эггара хьалха из саг къона лоаттаве; инсульт, инфаркт оалаш дола лазараш юхатоха. Лораша хьаяхачох иштта да из. Цу хьакъехьа са къамаьл хилар ГIалгIайчен республикански цIий тохара станце керттерча лораца ТIумхой Маккаца.

— Макка, таханарча дийнахьа мишта вIашагIбеллаб оаш шоай болх, кхоачашде таро йий шун хьалхашка латта декхараш?

— Ер бIаьсти дIайолаелар чIоагIа дика хилар тха. Камаьрша кIира дар ер. Каст-кастта дика гIулакхаш дIахьу оаха. «Дикача наьха клуб» яхаш, лаьрххIа йола фонд я тха. Укх пхе шера цун новкъосталца а иштта вай кагирхой Комитето дакъа лоацаш а, болх тоабаьб оаха. Из доацаш а, шоаш раьза а болаш хьабоагIа вай дукха кагирхой. Кхайкача-м мухха а кийча ба уж дакъа лаца. Цу тайпара гIулакх оаха дIадихьача дийнахьа, 53 саг вар цIий хьачулуш. Денгара ди массаза доал, тхоай болх тоабеш доагIа тхо. Масала, Кироверча тохкама центраца барт баьб оаха, цига я тIехка тIума (костный мозг) цIий дIачутелача наьха хьал довзийташ йола керттера моттиг. Цу проекта чудоагIаш да тхо. Цудухьа нах гулбаьча дийнахьа а, 17 сага цу кепара цIий дIачуделар. ХIанз укх саахьате цIийцара кхоачам болаш ба.

— Макка, из болх баь даьлча, хьаийца цIий а плазма а мича хьу оаш, цхьа лаьрххIа йола моттиг хила езаций цунна хьакъоастаяь?

— ЦIий дIачуденначул тIехьагIа, саг дIаваха йиш йолаш ва. ЦIий оаха лаборатоpе чакхдаккха дIадохьийт. Из чакхдоал пхе даькъа дийкъа: имуноферментни анализ, ПЦР диагностика, биохими, гематологи. Цул тIехьагIа микроскопически компонент йоаггIача беса йий хьож. ДIахо из дIа-юха декъ эритроциташ, тромбоциташ миштий хьожаш, из я эггара цIийна мах оттабеш йола оагIув.

— 2021 шера 12 июле РФ Президента кулг яздаь, федеральни закон да цIий дIачудаларах, цун чулоацамах. Цу тIа белгалду, даим цIий дIачулуш болча наха социальни новкъостал лоаттадар. Бий вай цу тайпара нах, цIихеза донораш яха цIи лелаераш?

— СССР хана денз хьавоагIаш, цIий дIачутелаш ши саг ва. Уж ба МагIалбика бахархой. Россе гIолла хьаийца-ча 36 саг ва уж. Тха станци из болх дIахьош йола кхы дукха ха яц. 2010 шера доладелар тхо тIатеIIа донораш тIабеха. Цхьан цIагIара кхо йиша я, уж ба сийдола донораш. Царех цхьаннена из цIи елар 23 шу цун даьннача хана. Социальни новкъостал ду царна хIара шера, Iаьдало ахча луш. Дукха деце а, карарча шера 15 эзар сом делар. Из доацаш а санаторни дарба де баха йиш я цар, мах боацаш. Бакъда царех донораш хилара бахьан из дац. Из-м царна тIехьагIа мара ховш а хилац. Шоаш раьза а болаш, цунах дIадехаш хIама а доацаш, хьабоагIарех ба дуккхабараш. ЦаI йолча федеральни база чудоагIаш да тхо, 2011 шера денз. Укхаза цIий хьачутелаш мел волча сага, карта Москве а долаш да. Цу картах мичча хана уж чакхбала йиш йолаш ба, лорашка а дарбан кхыча моттигашка а. Россе сийдола донор хилара эггара хьалха эшар — цIий дIачулуш хилар. Уж ба шовзткъазза-кховзткъазза цIий дIачуденнараш.

— ЦIий дIачудала йиш йоацараш а ма бий вайна юкъе. Уж мишта белгалбергбар Iа?

— ЦIий дIачудала йиш йоацарех ба геппатита тайпаш В. С., ВИЧ инфекци оала лазараш дараш, иштта йиш яц нагахьа санна дегIацара могашал во хиларах, цхьа маьже хийцарий.

— ДIадахача шерга хьежача, карарча шера цIий дIачудала раьза бараш дукхагIа хулаш боагIа. Республикерча нахаца цIий дIалучун Ди дездой оаш?

— Цу дийнахьа эггара дикагIа дакъа лоацаш бараш, мах боацаш, цох хьадехаш хIама а доацаш бола донараш ба, уж лаьрххIа даькъалабувца гулбу. Из цар цIай да, хIана аьлча тха болх бувзабенна ба цIий хьачулуча нахаца.

— Хьаийца цIий мишта лораду оаш?

— Тха станце хьалххе цIийна кхоачам кийчбу, из даккха дезача аппаратах чакх а даьккхе, лорадеча моттиге дIаоттаду. Вирус юкъе нийслургдоацаш, унахошта цунах зе даргдоацаш, цIий тохача хана тхоай оагIорахьара хила беза кхоачам лорабу. Укх тIехьарча кхаь шера, цIий хьачулуш бола болх нахаца дикагIа дIабаржаш латт. Тхоай лаьрххIа нах ба тха цIий хьачутелаш. Из лорадара лаьрххIа йола таронаш а я.

Положительни, отрицательни цIен группаш йолаш бола нах а ба, Россе халкъашта юкъерча стандартах леладе доаггIача беса из леладара таронаш а я. Цул совгIа, оаха хIара шера «Къаман цIий дIачудалара ди» яха акцеш а дIахьу. Массахана тхоашца бувзам лелабераш, дагалоаттама совгIаташ доацаш битац.

— Цхьаннахьа балхаш тIа хург ма бий уж, фу нах ба цIий дукхагIа дIалураш?

— Нагахьа санна эшаш, цIаьхха моттиг отташ хуле, даим кийча болаш ба тха донораш, уж моргаш кхы а ба, цIаккха а, хьа ца боагIаш, уж бисабац. Сага вахар кIалхардаккхара шоай цIий хьачудала боагIаргболаш дукха ба организацешкара къахьегамхой. Царех ба Сбербанка, МВД, МЧС, Росгварде викалаш. Царна доккха баркал ала лов сона. Уж бецаре, цIийцара хьал иштта дика латтаргдацар тха.

— Белгалдаккха деза, укх станце беш бола болх аттагIчарех боацилга. ЦIийца дувзаденна хIама чIоагIа терко езаш, кхера везаш да, аз кхетадаьчох, даим оашош хьадер цIена а ший ханнахьа а хилийта гIерташ, хьадоагIа шо. ХIанз санна уйла-нигат нахаца долаш, шоай болх безаш, цун лерхIам беш, эшача наха накъадоалаш, дIадаха низ кхоачалба шун. «Сердало» газета болхлоша даькъаладувц шо цIайца. Ираз хилда шун!

— Баркал.

Хьун гІулакхага хьажа арабаьннаб болхлой

Коазой Мадина

Ара дІайха денош хьаоттарца, хьун гІулакхага хьажа арабаьннаб цу даькъ тІара болхлой. Укх наькъа из болх дІахьоргба Шолжа-Кхалерча (районерча) хьун моттигашка.

Лаьттанцара балхаш дІахьоргда 20 гектар долча доазон тІа. Из беркате гІулакх дІахьош да «Лорае хьунаш» яхача федеральни, «Экологи» яхача къаман проекташка гІолла. Лакхера ІотІадоахача сурташца тохкаргда, гаьнаш йоацаш даьсса дада хьун юкъера лаьтташ. Керда гаьнаш дІайогІаш болх дІахьоргба ишттача моттигашка. Ахкан хьалхарча бетта дІаболабергба из болх», — дийцар тха газетага цу гІулакха бехктокхаме бараша.

Шолжа-Кхалерча хьун моттигашка цу тайпара болх 2007-ча шера баьбар. Оалкамара, Іарамхера, Мужечара, Галашкара, ГІажарий-Юртара, ТІаргамара, Чамалхара хьун тІахьожам лоаттабу болхлой юкъе болаш, 65843 гектар долча доазон тІа болх дІабихьабар цу хана.

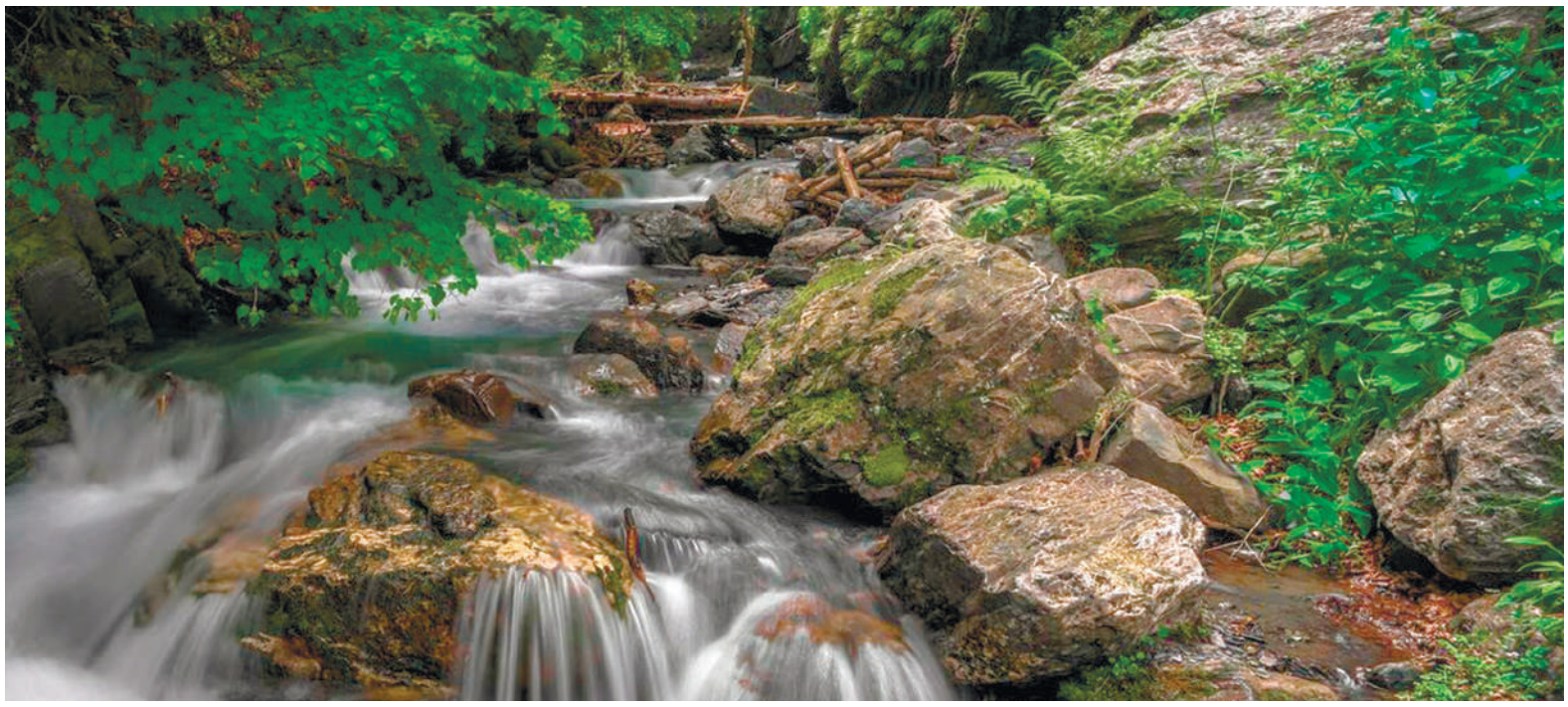

ХозагІйола моттигаш белгалйир

Султиганаькъан Йоакъап

БІаьстан ха юкъекхаьча, Іалама сурт геттара хоза тоалуш латт. Республикера эггара хозагІбола кхо кхуркхолг белгалбир. Уж да Лаьжгера, Фуртогера, ЭсаЧІожера кхуркхолгаш.

Цу хозача моттигех лаьца язду шоай телеграм-канале Москверча вай республикан викалаша. «Царех хІара моттиг, Дала хоза кхелла, моллагІчун царех бІаргтоха дог оттаргдолаш я.

Дувцилга а доацаш, дІаьхий да вай мехкара Іалам, цунга хьежжа, хІара моттиг лораеш, доал деш дІадаха деза вай», — язду республикан бахархоша кхуркхолгаш дувцача.

МоллагІа йолча хана, бІаргтоха йиш йолаш бола Лаьжгера кхуркхолг пхи метр шера ба. Вай мехкара эггара боккхагІбола кхуркхолг ба из.

Цох дІакхет Іарамхин тоатолг Лош-хий, Лаьжга гувнашта юкъегІолла дода из. Геттара цІена, чаме долча цун хиво цІеначкъаьра лелабу. Барайтта метр лакхера ІочудоагІа цун дото тоатолгаш.

ЦІенош лацара мах ше хиннар ба

Султиганаькъан Йоакъап

ДІадахача шерга хьежача, укх шера цІа, квартира лацара маьхаш дукха айденнадац. Из хьахьекхар тха газето дІабихьача тохкама балхо.

«2023-ча шерара маьхаш, вай республикерча йиъ шахьарера хьал теркалдича, кхы дукха башхо йоацаш, дІадахача шера лаьттача тайпара да. Масала, Магасерча бахархоша шоай доалахьара квартираш нахага дІател, мах 15-25 эзар сом доаккхаш. Квартирий йоккхалга, дикалга хьежжа оттаду маьхаш».

Ишттача хьале латтар из гІулакх 2022-ча шера а. Цу гІулакха болча болхлоша яхачох, тайп-тайпарча моттигашка, цкъа айлуш, тІаккха юха Іолохлуш, хувцалуш латт квартирех тела мах. Цу гІулакхаца дувзаденна долча экономически хьалага хьежжа да деррига а.

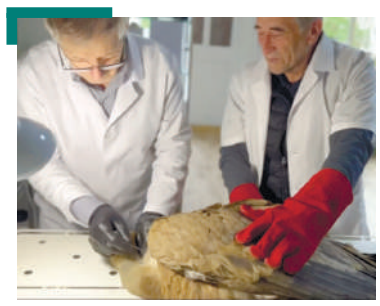

Оалхазара гІо дир

БІарахой Муслим

Шолжа-Шахьарерча хьайбашка хьожаш йолча дарбанче, кІалдиса дарта (гриф) яха акха оалхазар дахьаш вера Галашкара вахархо.

Хьежача хьайбай лораша теркалдир, оалхазара дегІаца дукха лазараш долга. «Бедарех лета дийна хІамаш йоаеш йола молха хьекха, бактереш йоаеш йола хІама молаяь, шийна могар деш, гІо де хьежар лор мискача оалхазара. КІинга чу чухоадир оалхазар, дІахойодача хана тІахьожам беш, дарба дІахьоргдолаш.

Дарба йистедаьнна дикка тоаделча, ший аренашка дІахецаргда из юха», — йоах тхога бенача хоамо. Дарта оалаш дола оалхазар йІайхача моттигашка хулаш да. Хьунаш, гувнаш долча моттигашка да цар вахар.

Россе уж даьржа дола моттигаш, вай мохки, Краснодари, селий мохки ба.

«ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ» ПРАВИТЕЛЬСТВА РИ ПО ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ КОРРУПЦИИ +7 (8734) 55-11-57, ЕДИНЫЙ ТЕЛЕФОН СЛУЖБЫ СПАСЕНИЯ 112

сердало

Учредители: Правительство Республики Ингушетия и ГАУ «Общенациональная газета «Сердало»

Главный редактор: Курскиева Х.А.

Адрес Правительства РИ: 360001, г. Магас, пр. И. Зязикова, 12.

Адрес редакции и издателя: Республика Ингушетия, 386101, г. Назрань, Тер. Центральный округ пр. И.Базоркина, 60.
Тел.: 8 (8734) 77-11-84
Бухгалтерия: 8 (8734) 77-10-85.

Газета зарегистрирована Управлением Росохранкультуры по ЮФО. Рег. номер ПИ № ФС 10-6526 от 5 марта 2007 г.

E-mail: serdalo@yandex.ru
Сайт газеты: serdalo.ru.

Набор и верстка произведены в компьютерном центре редакции газеты **«Сердало»**.

Время подписания номера по графику в печать: 19 апреля 2023 г. Фактически 17:20.

Точка зрения авторов может не совпадать с позицией редакции. При перепечатке ссылка на газету обязательна. Письма, рукописи, фотографии, рисунки не рецензируются и не возвращаются.
Свободная цена

Газета отпечатана в издательстве **«Южный регион»**, с готовых диапозитивов
Адрес: 357600, Ставропольский край, г. Ессентуки, ул. Никольская, 5.
Заказ № 1435 **Тираж:** 2000 экз.

Бюджетера берий ахча лочкъадаьчоа, бехк бергба

Султиганаькъан Йоакъап

ГІалгІайчен берий беша кулгалхочо алапена лаьрхІа дола бюджетера ахча лочкъадаьд, аьлар «Сердало» газетага тІахьожам лоаттабеча боахаме.

«ГІалгІай Республикан прокурора бехк беш дола уголовни гІулакх чІоагІдир Іаьлий-Юртарча №1 йолча «Дошо дІоагІа» яхача берий беша кулгалхочунна духьала, цо наьха доалахьара хІама тийшача балхах лочкъадарах», — йоах хьабайтача хоамо.

Тохкамхоша яхачох, цу кхалсага, 2016 шера денз 2022 шерга кхаччалца, воацаш вола ялх саг балха дІа а язвав, цу тайпара каьхаташ а даьха, Іаьдала ахча диад, царна алапи тел, яхаш. Из 1.5 миллион сом да.

Из ахча дІаухаш хиннад цун доалахьарча банка счёта тІа, цул тІехьагІа цо из дІадохийташ хиннад шийна деззача.

Хоам бу, уголовни гІулакх ГІалгІай Республикан Магас-Шахьара суде дІадахьийтад, аьнна.

Иштта республикан дешара Министерствос декхарийла яьй из, паччахьалкхенна даь зе цо токхаргдолаш.

ГІалгІайче альпинизмах йола Россе чемпионат хилар

Гаьгенаькъан Мартина

ГІалгІайчен ЖІайрахьа-Кхале (районе) альпинизмах йола «Удаш лоам тІа валарах-2023» яха Россе чемпионат хилар, аьлар «Сердало» газета корреспондентага ГІалгІай Республикан спорта Министерствон зарбан болх лелабераша.

«2023 шера цу спорто гулбир ткъаь кхоъ субъектера цу кепара спорт езараш, цу юкъе вай ГІалгІайче а йолаш. Бейне дІайихьар уж яхьаш, цига дакъа лоацаш вар 70 саг, маІанах а кхалнах а. Спортивни яхьаш вІашагІъехкар яр, РФ спорта Министерствон новкъосталца, Россе альпинизмах йола Федераци», — аьлар ГІалгІай республикан спорта Министерстве.

Кердача хьисапе сурташ дехка Іомабу дешархой

Гаьгенаькъан Мартина

Стринг-артах (хьастамашцеи таьшцеи сурташ дехкарах) мел дараш гойташ йола кхетаче д1айихьар республикерча дешархошца суртанчий музее.

«Кхетаченна кулгал деш хиннар вар, вай къаман кхоллама вахаре дика вовзаш вола къона поэт, суртанча вола Овшанаькъан Юсуф. Цу оагІонца цо къахьега дизза диъ шу да.

Кхетачен керттера декхар дар, республикерча кагирхой «Пушкина карт» яхача программацара бувзам а культура а чІоагІъяр», — йоах тхога бенача хоамо.

Белгалде деза, стринг-арт яхача оагІонца хІамаш хьакхолларашь, вай республике хІара денна дукхагІа хулаш латтилга.

Къаьстта кагирхоша дика карадерзадеш латт из гІулакх. Цхьаболча говзанчаша, шоай студеш хьаеллаш, кхыбарашта из гІулакх Іомадеш болх дІахьош латт.

Ярмарка а базар я

Іарчакханаькъан Сали

ДІадахача оршот дийнахьа Магасе Аланий коанаІарашта юххе ярмарка хургья, аьнна, хьакхайкадаьдар. Иштта хьакхайкадаьдале а, ярмарка Магасерча базара коанаІарга хилар. Мархаш даста кхо-диъ ди мара дисадацар, хеталора нах гІадбугаргба-кх цига бохкача кхачо, маьхаш базар тІа е тика тІа хулачарел лохагІа хиларца. Бакъда сона хийттари бокъонца хиннари вІашкадоагІача дацар. Ярмарка-м хилар. БархІ сахьат доалача хана дукхагІа мел йола моттигаш хьалийца дІаэттаяр машенаш. Кхо-диъ чатар дисадар дохкархой хІанз а тІа ца боагІаш, цига бахка безараш белггала малашб ховш бацар. Эггара дукхагІа укхаза хинна даар дар модз. Ялх-ворхІ моттиг яр из дохкаш. Ярмарке чувоаллача латтача цхьан ха яхача гІалгІачунга хетт аз:

— Мичара да модз?

— Ростовера да, — хезар сона.

— Вай лоамашка деций модз? — хетт аз.

— Вай лоамашкара модз шекарах даькхха да. Цига-м тІо мара модз даккха хІама мичай. Хьех-м нийслу цига, цудухьа хІара миІинге шекар латташ хул. Иштта модз да-кх вай лоамашкардар.

— Ростовера денар дикагІа да?

— Да даьра-кх. Гой хьона, укхаза мел латта кхыча къамах бола нах. Цар арахьара хьатІадена да хьона из.

Дехьа латтар цхьаькха зІамига саг. Из гІалгІа вар.

— Лоамашкара модз да хьона, — аьлар цо.

— Фу дех? — хоатт аз.

— Кхо литр йодачох 3000 сом дех, ах литр йодачох –500, аз 400 сомах дІалургда хьона.

Дулхах хІама ийслагІа сахьат доладаллалца гучадаланзар укхаза. Вордингаш тІехьа йолаш, машен ера. Цу чу дулх оата гударг латтар, цхьа устагІа хиллал дулх а уллар. Из а хьадохкаш бацар. Ийс даллалца дохка йиш яц, яхаш. Нах балха баха безаш ма бий, сенга хьежаду, гоаду из 9 даллалца. «Вай москал» яхача тика тІара баьхкарашка а бІарча цхьа москал яцар, цхьаццайола маьженаш мара. Уж моллагІча цу тайпарча тика чу дІа ца эцаш латт хІара дийнахьа. Е бежана дулх е кхыдола дулх, котам, гІаж, боабашк сона цига йовнзар.

Апельсинех фу дех хаьттача, мах лакхо хийтар сона.

— Цу маьхах-м базар тІара а эцарг ма йий, — ях аз. —Ярмарка еций ер?

— Базар я ер, базар, — хьакхайкар дехьа машина чу уралатта зІамига саг.

Коартол, кабуц, беттадуарг, баьцадааараш, марковка йолаш я укхаза. Чкъаьра, налха, нахча, баьцакомар я. Бакъда маьхаш базар тІа санна да. Іажаш бохкаш ягІача кхалсага тІавода со.

— Вайцигара бий ераш? — хетт аз. Кхетац из аз яхачох. Эрсий меттала хоатт аз, моттигера бий ераш, аьле.

— Бац, гІаьбартой мехкара ба, — йоах цо. Цхьаннахьа доаллаш мах тІаязбаь каьхат дац.

Сел тІехбаьнна дика Іажаш а бац. Юкъера ба ала мегаргдолаш ба.

— Фу дех?

— 85 сом.

— Из мара-м базар тІа а мича дех... телевизор чу-м хьахьокхаш моттигера боккха Іажаш бар 55 сомах.

— Оапаш ба уж, - йоах гІаьбартой мехкарча кхалсага.

Маьхаш, бакъдар аьлча, лоха да ала йиш йолаш дацар. Масала, дикача помидорех 250-280 сом дехар, нарсех — 150 сом. Белоруссерча налхах — 600 сом кийлах, селий мехкарча налхах — 500 сом. Дикача чкъаьрах –1600 сом цхьан кийлах. Массайолча тикашка, дІа ца эцаш, уллаш бола колбаса, дузаргаш (сосиски), кишмишкаш, хурмаш, царех тарра кхыдараш а дар ярмарке.

Балха тІехьавусаш хиларах, ийс даллалца хьежа ха яцар сога. Цул совгІа, цига машенаш тІайоагІаргья аьнна дукха тешилга а дацар, хІана аьлча керттера базар, массехк моттигагара дІаийккхача этта яьннаяр. Дукха да веларгволаш хІама дацар сона ярмарке, вешта аьлча, базар тІа дайнар.

ОБЪЯВЛЕНИЯ

Утерянный аттестат серии №2837255, выданный СОШ №3 с. п. Чермен Пригородного района в 2005 году на имя Тимурзиева Тамерлана Магометовича, считать недействительным.

Утерянный аттестат серии 06 АА №0007185, выданный СОШ №2 г. Назрани в 2004 году на имя Албакова Рустама Руслановича, считать недействительным.